

Orland GRAPÍ ROVIRA

UN CALENDARI RIMAT CATALÀ MEDIEVAL. ESTUDI I EDICIÓ¹

El projecte *BITECA*,² en la seva tasca contínua i sistemàtica d'estudi dels fons de manuscrits i impresos catalans medievals, fa possible el descobriment, de tant en tant, bé d'obres de les lletres catalanes antigues fins al moment ignotes, bé de nous testimonis textuais d'alguns escrits que ja coneixíem. Quant a les obres en vers, vàrem oferir un primer tast d'aquestes troballes en dos articles titulats, genèricament, *Al marge dels cançoners*.³ En aquests treballs donàvem a conèixer prop d'una desena de composicions que compartien la peculiaritat d'haver estat conservades de manera marginal, tot sovint inserides dins volums manuscrits entremig d'altres obres de matèries o temàtiques ben diferents a les dels poemes. La seva supervivència, i posterior recuperació, només ha estat possible gràcies a l'interès, no sempre fàcil d'explicar, d'un amanuense per copiar-les bo i aprofitant un espai sobrer d'un llibre; o d'altres vegades per la seva inclusió en còdexs d'organització més aviat caòtica, en els quals algú va voler aplegar una munió de textos que, principalment pel seu contingut didàctic, i tot sovint malgrat la seva heterogènia, consideraria necessaris o interessants de tenir a l'abast. Afegim, aquí, una tercera via de pervivència: la integració d'una obra en vers, més o menys prosificada, en l'interior d'un text escrit amb una certa vocació compilatòria.

Aquestes tres circumstàncies expliquen la conservació en quatre manuscrits tardomedievals de l'obra, l'edició de la qual oferim en aquests papers: el *Poema del còmput* o *Calendari rimat* català.

1. Acabem d'assenyalar la possibilitat de la conservació marginal d'un text en fulls sobrers d'un llibre manuscrit el contingut del qual poc o res té a veure amb la natura de l'esmentat text. Doncs bé: una primera versió del nostre poema del còmput ens era coneguda d'ençà que Paul MEYER, a finals del s. XIX, va emprendre la tasca de publicar l'actual ms. esp. 487 de la Biblioteca Nacional de França. El volum, que interessà al filòleg

1. Aquest treball, que ha estat enllestit en el marc dels projectes PB 98-1170 i BFF 2002-00052, no hagués estat possible sense la col·laboració dels directors (Dr. Vicenç Beltran i Dra. Gemma Avenoza) i membres de l'equip de *Biteca* de la Universitat de Barcelona. També haig d'agrair la paciència i els molt valuosos suggeriments de la Dra. Lola Badia.

2. Sobre el projecte *BITECA* (*Bibliografia de Textos Catalans Antics*), podeu consultar la pàgina web <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/Biteca>.

3. Vaig editar sis poemes de temàtica religiosa a GRAPÍ, *La Marnierre Biteca* (2001). Un segon lliurament, que inclou l'edició d'altres tres poesies, el vaig presentar com a comunicació en el IX Congrés Internacional de l'Associació de Literatura Hispànica Medieval, celebrat a la ciutat de La Corunya el setembre de l'any 2001; el text serà properament publicat en les actes de l'esmentat congrés.

francès per tal com aportava còpies d'importantes obres de la literatura catalana i occitana medieval, es tanca amb un «petit traité des fêtes mobiles» que l'erudit francès, tot i considerar-lo una obra mediocre, va decidir d'editar per tal que la publicació del manuscrit «puisse être dite complète» (MEYER, 1891: 613).

2. D'altra banda, arran dels estudis de camp de l'equip de BITECA, hem constatat l'existència de dos altres testimonis manuscrits d'aquesta mateixa obra: l'un conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 18060), l'altre a la Biblioteca de Catalunya (ms. 309). Aquí ens trobem amb el segon dels casos a dalt apuntats. Són dos volums facticis que recullen diversos escrits de caire diguem-ne pragmàtic, textos útils de recordar, verbigràcia, les dates de defunció d'un seguit de bisbes barcelonins, l'estructura formulària d'una carta de deseiximent o les beceroles de la ciència computística.
3. Finalment, fruit d'una revisió més o menys exhaustiva dels textos astronòmics escrits en català durant l'Edat Mitjana, he localitzat un quart testimoni, integrat dins el conegut *Llunari valencià* del ms. 216 de la Biblioteca Universitària de València.⁴ Un compilador poc més que anònim decidí aprofitar els versos del *Calendari rimat* per explicar tot un seguit de qüestions sobre còmput cronològic. Avancem que aquest quart testimoni presenta un text més extens que els altres tres: la diferència més rellevant és una sèrie de vint versos que exposen la fórmula aritmètica de càlcul del *numerus aureus* i expliquen la utilitat d'aquest nombre d'or a l'hora de determinar la data de Pasqua.

Tot plegat ens permet d'oferir un assaig d'edició crítica d'aquest singular poema, testimoni de l'existència, en les lletres catalanes medievals, d'un gènere de literatura didàctica en vers vulgar que compta, fet i fet, amb ben pocs exemples arreu de l'Europa coetània.⁵ Així, a les quatre peces «franceses» dels s. XII-XIII a què C. SEGRE es refereix al *GRLMA*,⁶ venim a afegir-hi un quart calendari rimat,

4. El *Llunari valencià* fou editat, de primer, per FARAUDO (1950). Posteriorment CABANES (1994-1995), qui desconeixia el treball de FARAUDO, en féu una edició parcial, en què s'inclouen els versos del *Poema del còmput* formalment presentats com si es tractés d'un text en prosa, tot i advertir que «es un texto [es refereix al text inicial del *Llunari*, f. 63v-65v] –al menos parcialmente– que al parecer ha tenido una primera estructura versificada» (p. 246). De qualsevol manera, ni L. FARAUDO ni M^a. D. CABANES no semblen tenir notícia de l'existència del *Calendari rimat* (en tant que text autònom, s'entén) que el compilador del *Llunari* hauria inserit en el tractat astronòmic que ambdós editen.

5. He mirat d'oferir una visió de conjunt del que era l'art del còmput medieval i la literatura que es generà al seu voltant en una comunicació presentada al X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval, que tingué lloc a la ciutat d'Alacant entre 16 i 20 de setembre de 2003 i les actes del qual són a hores d'ara en preparació.

6. *GRLMA*: VI / I, 127-128; i VI / II, 180-181 (§ 3516, 3520, 3524 i 3528). Els quatre poemes del còmput són:

a) El de Philippe de Thaon, redactat en dialecte anglonormand a inicis del s. XII. Fou íntegrament editat per MALL (1873). Compta, també, amb una edició parcial de MEYER (1911).

de cronologia més tardana i escrit en català. Quant a la seva datació, avancem que aquesta obra, tot i haver-nos pervingut en quatre manuscrits del s. XV, hauria estat composta cap a les darreries de la centúria precedent, quan el saber científic en general, i l'astronòmic en particular, es consolidà com a matèria d'estudi i tema de cabdal interès en l'ambient cultural de les corts reials dels monarques catalanoaragonesos, especialment en la de Pere el Cerimoniós, animós impulsor de l'important tasca de renovació de la ciència astronòmica duta a terme pels mestres de l'escola de Barcelona durant el seu regnat.⁷

Informació sobre els manuscrits de París, Madrid i Barcelona

a) *El manuscrit de París* (Bibliothèque nationale de France [BnF], ms. esp. 487; BITECA,⁸ MANID 1160;⁹ d'ara endavant abreujaem *P*). Testimoni conegut de temps ençà, en haver estat objecte d'una edició per part de P. MEYER, en un treball en què el filòleg francès oferí la publicació sencera de l'esmentat manuscrit.¹⁰ Entre el 1884 i el 1891, el mateix P. MEYER va escriure una sèrie d'estudis en els quals, a banda de descriure físicament el còdex¹¹ i publicar els textos que conté, reconstruïa l'atzarosa vida d'aquest llibre.¹² És en el seu darrer

b) *L'Art de Kalender* de Rauf de Lenham, datat a mitjan s. XII i escrit, també, en anglo-normand. P. MEYER n'ha fet dues edicions parcials (1866: 38-43, i 1886).

c) Poema anglo-normand d'autor anònim, igualment datat a mitjan s. XIII. L'edità MEYER (1883).

d) Poema occità atribuït a Raimon Feraut (sobre la qüestió de l'autoria, vegeu BAUQUIER, 1878), compost durant la segona meitat del s. XII i editat per BRUNEL (1924).

7. Vegeu, entre d'altres treballs, FARAUDO (1950: 13), MILLÀS (1962), ROMANO (1981), VERNET (1981), CLARAMUNT (1989), SAMSÓ (1999: 238) i CIFUENTES (2001: esp. 197-220). Sobre els principals mestres de la dita escola barcelonina (Pere Gilbert, Dalmau ses Planes, Jacob Corsino, Bartolomeu de Tresbéns) i l'ambient científic de les corts de Pere el Cerimoniós i del seu hereu l'infant Joan, consulteu MILLÀS (1962: esp. 17-21 i 54-84), així com la introducció al *Tractat d'Astrologia* de Bartolomeu de Tresbéns (VERNET / ROMANO, 1957-1958).

8. Dins BITECA, l'obra del *Calendari rimat* és identificada per les sigles CNUM 3144. Així mateix, en endavant indicarem el número identificatiu que duu cada manuscrit a BITECA precedint-lo de les sigles MANID.

9. <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1177.html>.

10. El «traité en vers sur les fêtes mobiles» és editat a MEYER (1891: 613-614). Avancem que aquesta edició presenta algun error en la lectura paleogràfica del text. Igualment, el filòleg francès introduí una sèrie d'esmenes *ope ingenii* que, un cop coneguts els altres tres manuscrits, se'ns mostren errades. Tots aquests detalls els anirem comentant a les notes de la nostra edició crítica del poema.

11. És a l'article de MEYER (1884: 264-266) on trobem la descripció més acurada que aquest filòleg féu de l'esmentat volum.

12. Els 46 folis que avui constitueixen el manuscrit en un principi formaven part d'un volum més gran, pertanyent al fons de la Biblioteca Inguimbertaine de Carpentras. G. LIBRI va ser qui arrencà aquests folis del còdex original, va rascar-hi les restes de l'antiga paginació i es va endur el manuscrit de la Biblioteca de Carpentras. Posteriorment, el llibre va anar a raure a la biblioteca de Lord Ashburnham, fins que fou recuperat, el 1888, per l'estat francès, que el destinà a la Biblio-

foli on fou copiat, per la mateixa mà de què és obra la resta del volum, el «petit traité des fêtes mobiles» que P. MEYER edità.

El manuscrit de Carpentràs, del qual foren arrencats per G. Libri els fulls que avui constitueixen el ms. Esp. 487 de la BnF, es troba encara avui a la Biblioteca Inguimbertaine de l'esmentada localitat francesa. Porta com a signatura el número 381 del fons de manuscrits (*olim* 377)¹³ i pot ésser definit com una antologia de textos poètics escrita al segle XV,¹⁴ si bé, a judici d'A. PAGÈS, «la major part de les obres que conté són degudes a contemporanis o fins i tot membres de la cort de Pere IV d'Aragó (1319-1387) i de Joan I (1350-1396)».¹⁵

b) *El manuscrit de Madrid* (Biblioteca Nacional de Madrid [BNM], ms. 18060; BITECA, MANID 1070;¹⁶ a partir d'ara N), avui conservat en el fons de manuscrits antics de la Biblioteca Nacional de Madrid, sota la signatura 18060. En el seu foli 143v llegim el text del *Calendari rimat*. És ben poc, i escassament rellevant, el que sabem sobre la història d'aquest còdex: a penes que va arribar a la Biblioteca Nacional de Madrid formant part del fons llegat pel bibliòfil Pascual de Gayangos y Arce.¹⁷

Es tracta d'un volum factici que, a criteri de P. ROCA (1904: 33-34, ítem 34) i J. DOMÍNGUEZ BORDONA (1931: 94-95, ítem 18060), data de finals del s. XIV: presumiblement entre 1380 i 1400. Al seu teixell, duu com a títol «Coronica de España en latin manuscrito». S'hi contenen un conjunt de textos de temàti-

teca Nacional de París. Ja en aquesta institució hom li va canviar la vella signatura Libri 111 per la que actualment porta: manuscrit núm. 487 del fons espanyol. Vegeu l'article ja citat de MEYER (1884), així com una nota del mateix autor apareguda tres anys després a la mateixa revista «Romania» (MEYER, 1887: 106), on l'autor explica com, a partir d'un estudi codicològic comparatiu del manuscrit de Carpentràs i del ms. Libri 111, es féu evident que aquest segon havia format part del primer. D'altra banda, a MEYER (1888: 332), el filòleg francès reporta les circumstàncies i condicions en què el ms. Libri 111 de la col·lecció de Lord Ashburnham va tornar a França per formar part del fons antic de l'actual BnF. Es pot trobar un resum molt concís dels resultats dels estudis de P. Meyer sobre aquest còdex a BOHIGAS (1985: 150-152).

13. Vegeu BITECA, MANID 1089 (<http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1089.html>).

14. ASPERTI (1985: 97, nota 97), a partir de l'estudi de les marques d'aigua del paper, precisa que la còpia devia de ser dels primers anys del segle XV.

15. PAGÈS (1913). La cita, que traduïm del francès, es troba a la p. 175.

16. <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1070.html>.

17. Nasqué a Sevilla el 1809 i morí a Londres el 1897, on treballà en la catalogació de tots els «manuscritos y libros raros» del British Museum (VINDEL, 1934: 13). Quan va morir, el seu patrimoni bibliogràfic fou comprat, en bona part, per l'Estat espanyol i destinat a la Biblioteca Nacional de Madrid. L'actual ms. 18060 entrà a formar part del fons d'aquesta biblioteca l'any 1899, juntament amb d'altres volums antics que Pascual de Gayangos aplegà i posseí en vida seva. M. SÁNCHEZ MARIANA (1993: 84) apunta que, com era habitual entre els bibliòfils del seu temps, Pascual de Gayangos «de vegades no va ser gaire escrupulós a l'hora d'adquirir [els seus llibres], per la qual cosa va ser acusat de robatori en alguna ocasió». Recordem com, sobretot en els anys posteriors a la cèlebre desamortització dita de Mendizábal, era ben normal que els bibliòfils tor sovint amaguessin, o si més no s'estiguessin de revelar, d'on procedien i com havien aconseguit molts dels llibres que guardaven en llurs biblioteques. Aquesta incògnita afecta, també, el nostre manuscrit.

ca historiogràfica redactats en llatí, alguns de l'autoria de Rodrigo Ximénez de Rada. També trobem, a continuació de les obres del cèlebre arquebisbe, uns altres textos de caire històric, redactats en llatí i la temàtica dels quals fa pensar que almenys una part del còdex tingué un possible origen català.¹⁸

El vuitè quadern comprèn els f. 139-148 i allí trobem els únics textos del volum escrits en llengua catalana. Al f. 143v llegim una còpia manuscrita del *Calendari rimat*. Així mateix, al f. 144v hi ha una sèrie d'anotacions sobre monedes en llatí, entre les quals apareixen brevíssims apunts en català. També és de destacar que, als f. 146-147, hom ha transcrit un obituari en llatí dels bisbes de Barcelona, el qual no pot ésser datat abans del 1385, per tal com aquest és l'últim any d'una defunció de què dóna notícia. Pel que fa al tipus de lletra, V. Beltran, a partir de l'estudi directe del manuscrit, fa notar que, si bé des de l'inici del còdex fins al f. 142 es destrien diverses mans bastardes de finals del s. XIV, precisament des del foli 143 fins al darrer del vuitè quadern s'alterna la bastarda amb una cursiva semigòtica de datació un xic més tardana. En resum: tot plegat ens permet postular que les transcripcions dels textos incloses en aquests folis del vuitè quadern són datables entre els dos darrers decennis del s. XIV i els primers del s. XV, i devien haver estat copiats a l'actual territori del Principat, versemblantment en terres del bisbat de Barcelona.

c) *El manuscrit de Barcelona* (Biblioteca de Catalunya [BdC], ms. 309; BITECA, MANID 1579;¹⁹ d'ara endavant B). També és volum factici. El ms. 309 del fons antic de la Biblioteca de Catalunya compta amb 170 folis, en els quals es detecten distintes mans gòtiques amb diversos graus de cursivitat. És constituït per disset quaderns antics on s'apleguen obres de temàtica bastant variada (religiosa, moral, científica, retòrica, gramatical, textos documentals, etc.) escrites en llatí, català i, només a l'últim quadern, en romanç aragonès. Tots els textos (llevat d'algun afegit posterior, com ara l'oració castellana a sant Antoni de Pàdua del f. 110^v) foren copiats entre les darreries del s. XIV i començos del s. XV.

En el novè quadern d'aquest volum factici fou copiat, per una mà probablement d'inicis del s. XV, el *Calendari* en versos catalans. Aquest quadern, format per vint folis (f. 100-119), és constituït per tres blocs ben definits: un primer, en el qual són transcrits diverses oracions adreçades a Jesucrist, a la Verge Maria i als àngels de Déu (f. 100-110); un tercer que transmet una còpia incompleta del *De contemptu mundi* d'Innocenci III (f. 114-119); i un segon amb textos catalans i llatins de temàtica cronològica (f. 111-113). Al f. 111r-v, trobem el *Calendari rimat*. Aquest text és immediatament seguit per una munió d'escrits en llatí: un còmput de llunes i de pasqüa dels anys 1318-1320 (f. 111v-112v), una sèrie d'indicacions sobre les dates de pasqüa dels anys 1314-1336, i, final-

18. Són dos crònics de Barcelona i altres textos d'interès per a la història de Catalunya, com ara una fórmula de concessió de treva o el que ROCA (1904: 34) anomena una breu notícia sobre la fundació de Barcelona (BITECA, CNUM 5096).

19. <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1579.html>.

ment, un text sobre el càlcul dels anys bixests (f. 113r-v). Tot, doncs, torna a situar la còpia del *Calendari rimat* en un manuscrit confeccionat a principis del s. XV, en el qual es contindrien diverses obres datables de manera més o menys precisa cap a finals de la centúria anterior.

Relacions filiatives dels testimonis PNB

D'aquests tres testimonis, el manuscrit de la BdC és el que presenta un text més defectuós. Quant a les faltes separatives, n'indiquem les tres que ens resulten més incontestables: al v. 22, 'fets en mig' en lloc de 'senes mig'; l'estranya lliçó del v. 40; i, en fi, l'omissió d'un vers sencer, el quinze de la nostra edició. Abunden, altrament, errades de menor rellevància. La mà d'un amanuense poc acurat donà un text ple d'errors de còpia banals: alguns per omissió de lletres o mots (v. 1 'scrit[e]s', v. 10 'aytant[e]s', al v. 11 hi manca el verb, etc.), d'altres aparentment deguts a males lectures paleogràfiques (v. 17 'rcegut', v. 19 'trespasse', v. 24 'el ame', v. 44 'alle suya', v. 52 'puns'); tampoc manquen casos d'afegits gratuïts que desfan la isometria (v. g., els articles introduïts als v. 27 i 37), ni d'almenys un exemple de possible transposició en l'ordre dels elements d'un vers (v. 10).

En canvi, el manuscrit de la BnF ens ofereix el text menys deturpat del nostre *Calendari rimat*. D'entrada, quan aporta una lliçó pitjor que la d'algun (o de més d'un) dels altres testimonis, en la majoria dels casos sol tractar-se d'un error banal de còpia (p. e., al v. 3, error en la grafia d'un numeral; al v. 13, ommissió del mot 'any'; al v. 18 es descuida de copiar el pronom 'se'; ommissió d'una preposició al v. 54, etc.). També presenta algunes lectures equipol·lents que, sense tractar-se pròpiament de faltes, allunyen el seu text del dels altres tres testimonis: v. 13, 'pres' en lloc de 'creix' (BN) / 'es' (al manuscrit valencià); v. 14, 'venquen' per 'vagen'; v. 16, 'axo' per 'aço'; v. 44, 'lexats' i no 'lexarets'. Són també de destacar dues innovacions presents al text de *P* que no retrobem en cap dels altres testimonis: alteració en l'ordre dels dos apariats inserits als v. 47-50, i afegitó, al final de l'obra, d'un díptic que fa referència a la festa del Corpus Christi (vegeu l'apèndix III). Pel que fa a les faltes separatives, aquelles que permeten asserir que *P* no sigui l'exemplar del qual derivaria directament cap dels altres testimonis, podem assenyalar-ne dues difícilment rebutjables, especialment la primera: v. 12, manca el mot 'any'; v. 18, manca el pronom 'se'.

Quant al manuscrit de la BNM, cal assenyalar que ens proporciona un text força correcte,²⁰ ja que són ben poques les faltes de còpia banals que hi trobem

20. Val a dir que de vegades ofereix algunes lliçons que semblen més correctes que les aportades pels altres tres manuscrits. En citarem els exemples més clars. Del v. 31, en dona un text no afectat per l'anisil·labisme. El mateix s'esdevé amb el v. 43: l'adverbi *anans*, en lloc d'*ans*, perfà l'octosíl·lab. També proporciona un millor text per al v. 55. Finalment, del v. 57, amb la lliçó *per lurs cors* en comptes de *per ço car/cor*, sembla aportar una *lectio difficilior* preferible a la variant que comparteixen els altres testimonis (vegeu nota al vers).

(principalment, omissió d'un parell de preposicions als v. 17 i 33, i ,deues' per ,devets' al v. 36). D'altra banda, és un testimoni prou particular, en la mesura que en no poques ocasions el seu text s'allunya del de la resta dels manuscrits, a voltes aportant una lliçó equipol·lent (v. 17, ,cor' per ,car'; v. 53, ,munten' per ,pugen'; v. 47, ,ja' per ,ho', etc.). Talment, compta amb un nombre important de lliçons separatives que neguen tota opció que fos el text base emprat en la còpia de cap dels altres tres testimonis: v. 7, ,fama' per ,suma'; v. 10, ,tot és cert' en lloc de ,per compte cert'; v. 17, ,cregut' en lloc de ,crescut'.

En suma: pel que fa a la filiació entre *PNB*, queda palès com tots tres testimonis, a despit de transmetre un text que és en essència el mateix, presenten una sèrie d'errors separatius que fan inviable la hipòtesi d'una descendència directa en cap dels sentits possibles. Així mateix, a partir de la comparació dels seus errors i lliçons divergents, es pot concloure que no és en absolut factible agrupar dos dels manuscrits de manera que constitueixin una família textual clarament diferenciada de l'altre testimoni. Per tant, davant la impossibilitat d'establir una filiació més precisa de *PNB*, ens hem de cenyir a oferir unes conclusions de mínims: tots tres testimonis derivarien d'un arquetip perdut, del qual descendeixen per tres branques en darrera instància independents.

El manuscrit de València

Un quart text del *Calendari rimat* és integrat dins un tractat astronòmic conegut com el *Llunari valencià*, conservat a l'interior del ms. 216 de la Biblioteca Universitària de València [BUV] (*BITECA*, MANID 1177;²¹ d'ara endavant *V*)²² i datat entre la meitat i finals del s. XV.²³ Obre el *Llunari* un breu paràgraf en prosa catala-

21. <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1177.html>.

22. Al costat d'aquest tractat astrològic, el volum inclou d'altres textos llatins i catalans en la seva major part relacionats amb la salut i cura tant física com espiritual de l'home. A banda d'altres escrits sobre matèria astronòmica (un *Almanac perpetu*, un text llatí que explica la raó de l'any bixest i parla del curs lunar, i algunes obres més, totes editades a MILLÀS / FARAUDO, 1948), hi trobem receptes medicinals i breus escrits sobre alimentació, oracions i benediccions que es presenten com a adequades per a diverses situacions concretes de la vida quotidiana, una col·lecció dels proverbis de Salomó, una versió en vulgar del llibre sobre les virtuts de les herbes d'E. MACER, un lapidari, etc. També llegim, en els darrers folis, un tractadet sobre gramàtica llatina. Així doncs, dóna unitat a tot el còdex el tarannà pràctic de les obres que hi són copiades: el compilador fou mogut per l'afany d'aplegar en un volum textos que consideraria abans que res útils. Per a una descripció més acurada del contingut del manuscrit, ens remetem als treballs pioners de MASSÓ TORRENTS (1906: 206-221, ítem XIV) i de GUTIÉRREZ DEL CAÑO (1913: II, 11-13, ítem 902), així com a l'informe de *BITECA* (MANID 1177, *vid. nota supra*).

23. Quant a la seva lletra, tant MASSÓ TORRENTS (1906: 202) com GUTIÉRREZ DEL CAÑO (1913: 13) vagament la defineixen com a gòtica del s. XV. Per la seva banda, CABANES (1994-1995: 245) suggereix que la data de confecció del còdex «podria situarse en el último cuarto del siglo XV». En efecte, l'examen de la lletra ens inclina a datar el manuscrit entre mitjan i finals del s. XV: es tracta d'una mà gòtica que, vistos els seus traços força arrodonits i la separació entre lletres, denota ja una certa influència de la humanística.

na el qual, després de precisar en rúbrica que les taules de l'astrolabi, inserides més avall, han estat provades «per servir XX legües entorn de València per l'estrelau», explica quantes hores té el dia i quantes la nit en els diversos mesos de l'any. Tot seguit, al f. 55ra-va, i constituint un segon paràgraf, trobem el text del *Poema del còmput*, transcrit sense separació en versos i amb certs indicis de prosificació, especialment en el seu inici (vegeu nota als v. 1-2). Fins al f. 71va s'aniran succeint un conjunt de textos i taules de matèria astronòmica,²⁴ alguns dels quals comparteixen amb el *Calendari rimat* la peculiaritat d'haver estat compostos originàriament en vers. Coneixem, finalment, el nom del possible responsable de conjuminar dels escrits que conformen el *Llunari*: es tracta d'un tal Alfons Ferrer, segons llegim en anagrama a l'inici de la segona columna del f. 56v.²⁵

Relació de V amb PNB

En primer lloc, s'escau d'indicar que en cap cas V pot ésser l'avantpassat directe d'un dels altres tres testimonis, ni (lògicament) menys encara de cap hipotètic subarquetip comú de PNB. Així ho palesa, si més no, la presència d'una falta separativa prou evident al v. 47: *de sent Simmó per d'Ascensió*.

Quant al contingut, el *Calendari rimat* català recull qüestions recurrents que ara i adés apareixen tant als tractats llatins sobre el còmput (començant per les obres pioneres de Beda) com als textos computístics en vers als quals ens hem anat referint.²⁶ Tanmateix, ja indicàrem que V ens proporciona un text notablement més llarg que PNB. En la següent taula exposem quins són els motius tractats als textos d'ambdues branques de la tradició (destaquem en *itàlica* allò que només es troba a V):

Numeració dels versos (ed. Nostra)	CONTINGUT	V	P	N	B
v. 1-10	Nombre de setmanes i dies de l'any, i d'hores que tenen la nit i el dia	+	+	+	+
v. 11-24	Raó dels anys bixests, com es calculen i quin és el dia que es duplica	+	+	+	+
v. 25-32	Dejuni a les quatre témpores estacionals	+	+	+	+
v. 33-36	El temps litúrgic de l'Advent	+	+	+	+

24. Per a la descripció en detall del contingut del *Llunari valencià*, remetem a FARAUDO (1950: 10-13).

25. FARAUDO (1950: 10) es refereix a aquest personatge amb els següents termes: «desconocido personaje y rimador mediocre, pero merecedor de estima como probable compilador cuidadoso del texto aquí comentado».

26. Per a una anàlisi més detallada de cadascun d'aquests motius i llur rendiment en els altres poemes romànics medievals sobre el còmput, ens remetem a les notes de la nostra edició crítica del *Calendari rimat*.

Apèndix I (v. 1-20)	El cicle lunar decemnovenal. Utilitat i mètode de càlcul del <i>numerus aureus</i>	+	No	No	No
v. 37-40	Com es troba el terme del diumenge de Pasqua	+	+	+	+
Apèndix II (v. 1-4)	Precisions sobre el càlcul del diumenge de Pasqua	+	No	No	No
v. 41-50	Com es troba, a partir de la data de Pasqua, les altres festes mòbils: Quaresma, Pentecosta i l'Ascensió	+	+	+	+
v. 51-54	Breu referència al cicle lunar decemnovenal	+	+	+	+
v. 55-58	Al·lusió a les festes fixes del calendari litúrgic	+	+	+	+
Apèndix III (v. 1-2)	Data de la festivitat mòbil de <i>Corpus Christi</i>	No	+	No	No

Queda clar, en la taula precedent, com el text de V només difereix del de PNB pel fet de comptar amb 24 versos més (Apèndixs I i II). Remarquem talment que, en aquelles parts compartides, tots quatre testimonis presenten un text essencialment uniforme, salvant les irregularitats consubstancials a tota peça sotmesa als imponderables de la transmissió manuscrita. Per tant, hom pot afirmar que els quatre testimonis són, en darrer terme, descendents d'un mateix arquetip avui perdut.

Altra cosa serà determinar, o més aviat esbossar, quin ha pogut ésser el procés en virtut del qual de l'hipotètic arquetip n'hauria derivat allò que de primer podrien semblar dues versions del *Calendari rimat*: la llarga de V i la menys extensa de PNB.

Hem dit que el text del manuscrit valencià transmet vint-i-quatre versos que són absents en els tres testimonis de la versió curta:

- Els quatre inclosos a l'apèndix II, que poden ser entesos bé com una innovació de la versió llarga, bé com un error per omissió que els tres manuscrits de la versió breu haurien heretat d'un subarquetip comú.
- Els vint de l'apèndix I, en els quals s'explica la manera com calcular el *numerus aureus* que li pertoca a cada any dins el cicle metònic.

Diversos motius ens condueixen a considerar que aquests vint últims versos no formarien part del text original del *Calendari rimat*. En primer lloc, l'expressió sembla prendre un color tènueament divers al de la resta del poema; fet que detectem, per exemple, en detalls com ara que la llengua es revesteix d'un formulisme matemàtic aliè a la resta de l'obra, o bé que el destinatari del discurs ja no és sempre la segona persona del plural preponderant en els altres 58 versos de la composició. A banda d'això, el fragment de l'apèndix I d'alguna manera trenca la cohesió discursiva i la continuïtat argumental de l'obra, en introduir unes explicacions en termes científics (per moments formulades amb un considerable grau d'abstracció aritmètica) per exposar quelcom (ço és, el càlcul del terme de diumenge de Pasqua) que en els versos successius ja s'aclareix amb una formulació més planera. Dit altrament: no acaba de lligar tanta elucubració enrevessada al

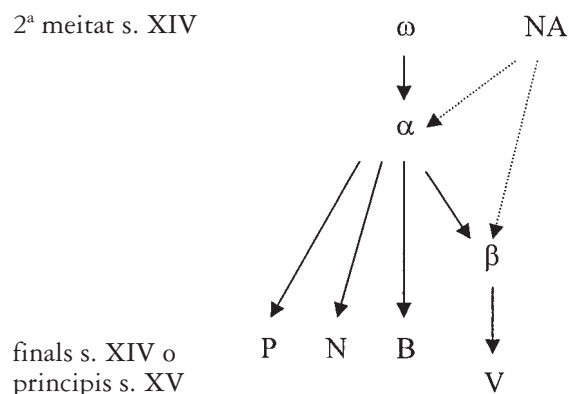
voltant del càlcul del *numerus aureus* destinada a «qui vol saber quan s'escau la Pasqua» amb la línia i el to discursiu dominant del poema; menys encara quan, després d'aquests vint versos, hom aporta un mètode més senzill (que no exigeix conèixer el *numerus aureus* ni fer servir taules ni calendaris perpetus) per trobar la data de la Pasqua i de les altres festivitats mòbils.

Filiació i transmissió dels quatre testimonis. Un esbós de stemma codicum

D'antuvi, cal reparar que el *Calendari rimat* es caracteritza per tenir una natura textual força inestable. Sabem que aquest tipus d'escrits, redactats i copiats amb intencions més pragmàtiques que no pas estètiques, són particularment propicis per practicar-hi tota mena d'innovacions i supressions: aquell qui el copiés podria modificar-lo fos afegint dades que estimés interessants d'incloure, fos suprimint alguns versos que li semblessin sobrats o de poc interès. Així hem observat que, a banda de divergències menors (com ara la inclusió a *P* del díptic que estableix la data del Corpus Christi, la matussera prosificació dels dos primers versos a *V* o d'altres petites variants senzillament explicables com a errors de còpia d'allò més habituals), el nostre poema ens ha pervingut en el que adés, i per entendre'ns, hem anomenat dues versions, i que a l'últim només es diferencien per la presència en l'anomenada versió llarga (*V*) d'una successió de vint versos que no trobem en la versió curta (*PNB*).

Altrament, el text de *V* presenta una problemàtica afegida, que complica la natura de l'esmentada interpolació. Dins la sèrie de vint versos sobre el cicle decennovenal i el nombre auri que només ell transmet, apareixen dos díptics (apèndix I, v. 5-8) que retrobem, cap al final del poema (v. 51-54), en tots els testimonis, inclòs el mateix manuscrit valencià.

A partir d'aquí, mirem de reconstruir un hipotètic *stemma codicum*, de caire essencialment orientatiu, que pugui explicar la història del nostre text i dels quatre testimonis que ens l'han conservat.

- a) Un primer estadi seria constituït per l'arquetip (ω), un poema del còmput redactat versemblantment en la segona meitat del s. XIV i que no contindria ni els versos de l'apèndix I ni els versos 51-54.
- b) En un segon estadi evolutiu, de ω se'n derivaria un subarquetip que anomenarem α , el qual es caracteritzaria per la inclusió dels versos 51-54 entre el final de l'explicació del terme de les festes mòbils i el díptic que fa breu esment de les festivitats fixes. Certament, els v. 51-54 ens semblen un afegit que, a banda de trencar la relativa cohesió i el to argumentatiu del poema original, tampoc no aporta cap informació del tot pertinent dins el discurs del text. Quant a l'origen d'aquests versos, pensem que, en el manuscrit que serví de base per a la còpia de α , podria haver estat escrit, qui sap si al costat del *Calendari rimat*, un text en octosíl·labs apariats que versés sobre el cicle lunar metònic o decemnove-nal i la utilitat del càlcul del *numerus aureus* per a l'establiment de la festi-vitat de la Pasqua (aquest suposat text l'anomenarem NA).
- c) Entendríem, aleshores, el text de V com el resultat últim d'una segona interpolació de NA. El *Calendari rimat* del manuscrit valencià no tan sols recull la primera interpolació, ja present a α , ans a més afegeix altres vint versos que constituïrien el cos complet o un fragment del text de NA. Així, el material amb què treballaria el copista de V, o d'un avantpassat de V (diguem-ne β)²⁷, seria, d'una banda, un text identificable amb α o algun dels seus descendents, i de l'altra, una còpia parcial o sencera de NA, que possiblement encara es trobaria en el mateix llibre d'on llegia el *Calendari rimat*.

Barcelona, 5 de juny de 2003
Universitat de Barcelona

27. Aquesta hipòtesi se'ns afigura la més versemblant, a l'esguard de la poca cura amb què treballa l'autor de la còpia de V, cometent errors molt més propis d'un amanuense poc atent que no d'un compilador. N'aportem tan sols un exemple, ja prou il·lustrador: almenys en dues ocasions V reproduceix, en un vers que es repeteix dues vegades en el seu text (v. 54 i Apèndix I, v. 8), un mateix error de dittografia gens difícil de detectar, cosa que, per una part, situa aquesta falta en el testimoni del qual copia V, i alhora ens forneix una prova força contundent de l'escassíssima atenció que l'amanuense de V prestava al text que reproduïa.

EDICIÓ CRÍTICA DEL POEMA DEL CÒMPUT O CALENDARI RIMAT CATALÀ

Qüestions codicològiques

1. A *P* el poema ha estat copiat al recto i al verso del f. 46, en una caixa a doble columna i escrivint un vers per línia. L'últim vers de la primera columna del f. 46r es correspon amb el v. 23 de la nostra edició. La primera columna del verso d'aquest foli s'enceta amb el v. 50 del poema.

Cal fer esment de dos detalls textuals especialment rellevants: a) els díctics que es corresponen als v. 47-50 presenten l'ordre bescanviat en relació a *NBV*; b) a continuació del v. 58 llegim el díctic que reproduïm a l'apèndix III.

Afegim que en el còdex parisenc, immediatament a sota del nostre poema (f. 46va), trobem un espai en blanc (l'equivalent a tres línies d'escriptura) i, tot seguit, una quarteta formada per un parell de díctics, la mesura dels quals oscil·la entre les sis i les vuit síl·labes. El seu text, en transcripció paleogràfica, és el següent: «xxx dies ha noembra / abrill juny e / etembra / De xxviiij nj ha vn / Touts los altres / on de xxxj». Arreu de l'Europa romànica, aquesta mena de versets mnemotècnics per recordar els dies que té cada mes de l'any, compten amb una extensa història que s'allargassa fins a l'actualitat: tots hem sentit versions en català i castellà difoses oralment i encara compostes en heptasíl·labs i octosíl·labs apariats. Notem, finalment, que l'autor anònim del tractat sobre còmput francès de la segona meitat del segle XIII havia integrat aquests tipus de versos dins el cos del seu poema (MEYER, 1883: 83 i 108).

La columna dreta del verso del f. 46 no ha estat utilitzada per copiar-hi text. Tan sols hi ha una mena de signatura, obra d'una ploma diferent, que reproduïx el nom de «francesco Redj». P. MEYER sosté que es tracta d'un intent no gaire reeixit d'imitació d' «une signature authentique qui se trouve dans une lettre de cet érudit que possédait Libri» (MEYER, 1891: 614).

2. El text transmès per *N* ha estat transcrit al verso del f. 143, ocupant-ne les dues columnes (la segona comença amb el v. 31). Hi trobem les següents anotacions marginals: ,tempores' (al costat del v. 26), ,aduent' (difícil de llegir, al costat del v. 33), ,pascua' (v. 38), ,allelluya' (v. 44) i ,quaresma' (a l'alçada del v. 46).

3. En el ms. *B*, el text del *Calendari rimat*, transcrit en una sola columna i de nou a vers per línia, ocupa tot el recto del f. 111 i la major part del seu verso. El primer vers copiat a l'anvers del foli és el 31 de la present edició. És de destacar la presència d'un espai en blanc entre els v. 24-25 i d'un altre entre els v. 42-43. Així mateix, tant el vers 25 com el 43 s'obren amb sengles calderons ornats.

A la dreta dels últims versos del poema (v. 51-56) llegim, escrita per una mà posterior, la següent nota: «La festa de *nostro* Senyor és haprés de les obtavas de Cincogesma. De Cincogesma ha la festa de *nostro* Senyor van .XII. jorns et és lo primer digous après les octavas de Cincogesma».

4. Quant a V, el *Calendari rimat* hi és copiat com a part integrant del *Llunari*. S'inicia amb una caplletra ornada i acolorida que ocupa dues unitats de pauta. Els dos primers versos han estat mal refosos en una rúbrica sense rima (vegeu nota v. 1-2). El text del *Calendari* comença a l'onzena línia del f. 55ra, ocupa les trenta-sis línies de la segona columna del dret d'aquest foli i vint-i-dues línies més de la primera columna del revers. Transcrit com si es tractés d'un text en prosa, trobem indicacions de pauses prosòdiques o sintàctiques, marcades per calderons o barres obliqües, que no sempre coincideixen amb inicis de vers. Als apèndixs I i II reproduïm els fragments de V que no hem inclòs en el text crític del poema.

Mètrica

El *Calendari rimat*, segons el text que establim en la nostra edició, és constituït per vint-i-nou díctics monorims.²⁸ La rima (masculina en 18 díctics i femenina en els altres 11) és gairebé sempre consonàntica. Amb tot, trobem casos d'assonància més o menys difícils de corregir, com ara els v. 1-2, 7-8, 31-32 i 43-44. És possible que alguns dels mots en rima d'aquests quatre díctics fossin resultat d'errors de còpia que, des d'un arquetip comú, haurien passat als quatre testimonis manuscrits avui conservats. Aquesta hipòtesi s'intueix especialment plausible en el cas del primer díctic, que a més presenta problemes d'anisòsil·labisme (vegeu nota v. 1-2). Pel que fa als díctics v. 31-32 i 43-44, fem notar com llur rima, a pesar de no observar una estricta consonància, més o menys s'hi atansa, tot depenent de la lectura que hom faci dels seus mots rimants (vegeu notes v. 31 i 44).

Mereixen especial atenció les rimes de nasal palatal -sempre es tracta del mot *any-* amb nasal alveolar (v. 9-10, 51-52 i 55-56), així com de nasal sonant amb nasal caduca (v. 47-48). Remarquem, amb tot, que al ms. *B* no apareix, o almenys no queda reflectida en la grafia, aquesta anomalia en la rima (vegeu, *infra*, apartat de llengua); per la seva banda, *N* també representa gràficament les nasals finals dels v. 49-50. Les falses rimes de nasals bé podrien ser interpretades com a restes, i alhora indicis, d'una presumible primera redacció del *Calendari rimat* en un català sembrat de més occitanismes que els que presenten els nostres quatre testimonis manuscrits. Refermarien aquesta hipòtesi els mots rimants dels v. 11-12, els quals aparentment constitueixen un cinquè cas de rima consonàntica imperfecta (vegeu nota v. 12).

Pel que fa a la mesura dels versos, predominen a bastament els octosíl·labs: dels cinquanta-vuit versos que formen el poema, cinquanta-un són octosíl·labs, incloent-hi vuit versos l'aparent hipermetria dels quals és fàcilment arranjanble

28. De fet, tres dels quatre poemes de còmput a què fa referència el *GRLMA* són escrits en octosíl·labs monorims (l'excepció és l'obra de Philippe de Thaon), forma mètrica ben preada en el gènere de la poesia didàctica i molt adequada a la finalitat mnemotècnica d'aquestes obres.

mitjançant alguna sinalefa o elisió vocàlica: v. 6,²⁹ 11,³⁰ 24,³¹ 26,³² 34,³³ 40,³⁴ 46,³⁵ 58.³⁶ En canvi, no resulta gens evident com corregir la hipometria dels v. 1 i 18, ni la hipermetria dels v. 2, 21, 30, 41 i 48.

Llengua

El text del còdex valencià, en comparació amb el dels altres tres testimonis, sovint fa l'efecte d'oferir una llengua més modernitzada, atenent al que es podria albirar com un tímid afany de supressió d'alguns dels arcaïsmes o provençalismes conservats a *PNB*.³⁷

Pel que fa a aquests tres altres textos, presenten en general un estat de llengua si fa no fa similar: són escrits en un català adornat amb alguns occitanismes, no sempre compartits per tots els testimonis. El manuscrit de la Biblioteca Nacional de França, per exemple, s'inclina per emprar els pronoms ,aycell' (v. 26) i ,ceyllles' (v. 58) en lloc de les formes flexionades d',aquell' que apareixen en aquests dos versos a *PNB*. Igualment, al v. 36, on *N* i *B* coincideixen en la lectura ,entegrament', *P* aporta la variant ,enteyrament', de cert regust occitanitzant i arcaïtzant.³⁸ Quant al manuscrit de la Biblioteca de Catalunya, assenyalem que, si bé d'una banda mostra certa propensió a optar per formes lingüístiques més catalanes i, consegüentment, més modernes, d'altra banda el text d'aquest testimoni se singularitza pel seu conservadorisme en la grafia de les ,n' caduques. El mot ,any', fora del v. 54, sempre apareix grafiat ,an', cosa que en tres ocasions facilita la rima

29. Entre la vocal final del numeral i la inicial del substantiu *hores*.

30. Si suposem una realització monosil·làbica del grup *hi ha*.

31. Dues possibilitats per salvar la hipermetria del vers: a) sinalefa, o elisió no representada gràficament, entre *de* i el numeral *I* (cosa que, altrament, no succeeix en l'encontre d'aquests dos mots al v. 17); b) sinalefa entre *dia* i *és*.

32. Cal pressuposar una pronúncia bisil·làbica d'aquest grup de mots: [kijés] o [kiés]. Potser la lliçó de *N*, amb omissió del pronom *y*, vindria a reflectir aquesta realització fonètica.

33. Les deu síl·labes que, segons la lliçó de *P*, aparentment té aquest vers, poden reduir-se a vuit, si: a) llegim com a bisil·làbic el grup *que y ha* (cfr. nota *supra*); b) entenem que *diemenge* és un semicul·tisme gràfic, de manera que el mot constaria només de tres síl·labes (o bé tindria una pronúncia que s'atansaria a la forma *digmenge*, que trobem en aquest mateix vers a *N* i al v. 41 dels manuscrits *P* i *N*; o bé caldria llegir amb sinèresi les dues vocals de la síl·laba inicial de *diemenge* [*P*] o de *diumenge* [*V*]).

34. La solució més econòmica per resoldre l'anisometria del vers passaria per postular l'elisió de la vocal àtona de la conjunció *que*.

35. Si considerem que hi ha sinalefa entre la vocal àtona final de *Pascha* i la preposició *a* que la segueix. El ms. *V* aporta una altra alternativa per transformar el vers en octosíl·lab: eliminar la conjunció copulativa inicial *e*.

36. N'hi ha prou amb fer sinalefa entre *que* i *us*. Advertim que al manuscrit valencià falta aquest darrer pronom.

37. Per exemple, al v. 7 el participi ,fayta' és reemplaçat per ,feta'. Igualment, s'opta per regularitzar substantius com ,Quaresma', ,diumenge', etc., emprant sempre la forma que s'ha imposat en la llengua moderna.

38. Tot i no ésser desestimable que una de les dues formes fos produïda per un simple error de còpia.

amb la paraula acabada en nasal sonora amb què forma apariat (v. 9-10, 51-52 i 55-56). També, com succeeix a *N*, el mot ,*(as)censió*’ conserva la ,*n*’ final etimològica quan, situat a final de vers, ha de rimar amb el verb ,*són*’ (v. 49); en canvi, la nasal no és grafiada al vers següent, en el qual no ocupa posició de rima (v. 47).³⁹

En resum: hom podria sostenir la hipòtesi, ja apuntada a l’apartat de mètrica, que l’arquetip del nostre poema presentés una llengua força més carregada de provençalismes que la dels testimonis que ens han pervingut. Els quatre textos es mostrarien més o menys fidels a aquests primitius elements occitanitzants, cadascun en determinats punts de l’obra. Així mateix, no es pot bandejar la possibilitat que algun dels copistes dels testimonis conservats o perduts hagués introduït occitanismes de nou encuny, potser per dotar el poema d’un color més a provençalat i, consegüentment, d’un caire més sofisticat. Una altra cosa serà, però, quan aquests presumptes occitanismes apareixen en posició final de vers; aleshores guanya pes l’opció que es tractin de romanalles lingüístiques d’un text anterior en què l’empremta de l’occità fos més acusada.

Criteris d’edició

La present edició del *Calendari rimat* ha estat realitzada procurant respectar tant com fos possible la grafia dels testimonis originals. A penes hem regularitzat l’ús de la *u* i la *v* i de la *i* i la *j* (reservant les primeres grafies per als valors vocàlics i les segones per als valors consonàntics). D’altra banda, hem conservat la grafia original en *i*, *j* o *y* quan alguna d’aquestes lletres és usada per representar un so consonàntic palatal (vegeu v. 54). Simplifiquem totes les *ſ* en *s*, atesa la gratuïtat d’aquesta alternança.⁴⁰ L’ús de les majúscules, l’accent, el guionet i l’apòstrof s’adequa a la normativa moderna. Igualment, d’acord amb aquesta norma separem els conglomerats de mots i integrem les paraules que trobem separades. Emprem el punt volat per assenyalar elisions vocàliques que no tenen representació en l’ortografia del català modern. Marquem amb itàlica quan resollem una abreviatura. Els claudàtors indiquen afegits nostres al text.

Testimonis manuscrits

P: Bibliothèque nationale de France (París), ms. esp. 487, f. 46r-v.

N: Biblioteca Nacional (Madrid), ms. 18060, f. 143va-vb.

39. Precisem que, en la nostra edició, a l’hora de triar la grafia dels mots rimants acabats en nasal alveolar, palatal, o caduca, sempre conservem la lliçó aportada pel testimoni base, tot respectant el ,*modus scribendi*’ del copista de *P*.

40. Tot amb tot, mantenim la diferenciació entre ambdues ,*s*’ en la transcripció paleogràfica de l’aparat crític, car en alguna ocasió la morfologia d’aquesta lletra aclareix la raó de determinants errors de còpia (vegeu v. 7).

B: Biblioteca de Catalunya (Barcelona), ms. 309, f. 111r-v.
 V: Biblioteca Universitària (València), ms. 216, f. 55ra-va.

Edicions

M: edició del text de P a MEYER (1891: 613-614).⁴¹
 F: edició del text de V a FARAUDO (1950: 15-17).
 C: edició del text de V a CABANES (1994-1995: 246-247).⁴²

TESTIMONI BASE DE L'EDICIÓ: P⁴³

Dins en .i. any són scrites
 .LII. setmanes complides.
 E són los dies tots scríts
 .CCCLXV. complits.
 E són entre la nit e'l dia 5

1-2 Prosificats a V Dñs en vn any son quaranta huit Setmanes y cinc dies 1 scríts B 2 cinquanta dues setmanes N Siquanta .ij. setmanes B 3 manca tots V 4 ccclx vj P ccclxv M ccclxv N treens .lx. v. B 5 nuyt N e-l] e lo V

1-2. El díctic que enceta l'obra és un dels pocs casos d'assonància que trobem al poema. Tanmateix, cal no bandejar la possibilitat que el text transmès pels manuscrits amagui algun error de còpia: tant l'anisometria d'ambdós versos, com el fet que els mots en rima repeteixin els del díctic següent, donen un cert fonament a aquesta sospita.

A V aquests dos versos han patit un procés de prosificació. A més, el text prosificat ofereix un recompte incorrecte dels dies de l'any: la suma fa 341 dies, 24 dies menys dels 365 que, en realitat, i com hom recorda al v. 4 de tots quatre manuscrits (V inclòs), comprenen l'any.

41. En la seva edició, P. MEYER indica que el poema comença al f. 44r (1891: 613). Es tracta d'una errata: l'obra editada just abans, i que en el manuscrit precedeix el «petit traité des fêtes mobiles», acaba al f. 45v. Així mateix, en un article anterior, que és la primera part de la seva edició de les obres d'aquest ms. esp. 487, P. MEYER, en repertoriar totes les peces incloses en el volum, indica correctament que el tractat del còmput en vers ha estat copiat al f. 46 (MEYER, 1884: 265).

42. Text editat sense separació en versos.

43. Cal assenyalar que el text transmès per N presenta tot un seguit de lliçons –de vegades compartides per B– que a voltes ajuden a corregir errors de còpia del testimoni parisenc. D'altra banda, en cas de conflicte entre lliçons equipol·lents de N i B, hem convingut a decantar-nos sempre per la variant del manuscrit de Madrid, per tal com aquest testimoni sembla oferir, en general, i segons hem posat de manifest en l'estudi preliminar, un text de factura més correcta i acurada que no el manuscrit B.

.XXIII. hores totavia.
 E axí és la suma fayta
 .VIII^m. DCCLX.,
 que són les hores dins .I. any,
 per compte cert aytantes fan. 10
 Encara hi ha .VI. hores més,
 quan al quart any .I. dia crex

6 vint & quatra N 7 fama N [umma BV feta V 8 Vuyt mjlia N .Vii. milia B huyt mjllia V huyt mill F hut mille C DCCLX] Setcens [exanta V setcents sexanta F 9 an B 10 per tot es cert N per dret compte B per compte dret V aytants B 11 manca hi ha a B .vi.] .vii. B Encara vj que nja de mes V 12 quan al quart E al quart P Car a quart N tant que al quart V a P manca el mot any l an B any afegit entre parèntesis quadrats M crex] pres P creix B es V

6. Encara que no hem reeixit a trobar enlloc cap menció d'una accepció de ,totavia' amb el significat de «en total» (pel que fa als valors de ,totavia' en català antic, hom pot consultar DCVB, s.v.), tant per raó del context com per viabilitat etimològica ens decantem a pensar que, en el present vers, podria ser factible i escaient atorgar aquest sentit a l'adverbi. La interpretació de l'adverbi com a sinònim de ,sempre' (accepció, aquesta sí, a bastament documentada) ens resulta, en aquest vers, un tant inadequada.

7-8. P. MEYER (1891), en nota a la seva edició, proposa substituir, al v. 7, ,fayta' per ,tanta', «pour avoir la rime avec ,sessanta'» (v. 8). L'esmena és del tot innecessària. Tampoc s'entén per quin motiu P. MEYER llegeix LXX com ,sessanta' i no ,seixanta', que és la forma més corrent en català⁴⁴ i la que, fet i fet, trobem a V.

8. Les lliçons que d'aquest vers ens aporten els manuscrits PN i especialment V ajuden a reproduir la forma de l'ordinal: ,vuit-mília (o huit-mília, segons V) set-cents seixanta', que conforma un perfecte octosíl·lab.

10. Mantenim ,cert' per coherència amb la nostra tria de P com a testimoni base de l'edició. L'expressió ,per compte cert' fa tan bon sentit com ,per compte dret' (V). Amb tot, i donat que, al llarg del poema, en diverses ocasions s'al·ludeix a la qualitat de la ,dretura' dels càlculs cronològics (cfr. v. 42), no desestimem que la variant ,cert' pogués ser producte d'una mala lectura de l'adjectiu ,dret'.

11. V presenta una lliçó equipol·lent d'aquest vers: ,encara .vi. que n'i a de més'.

12. Com en el vers precedent, V aporta una lliçó diferent, aparentment deguda a una falta per banalització del text original: ,tant que al quart any un dia és' (que fa sentit si entenem el verb ,és' amb valor impersonal).

— Podria ésser vàlida la solució que ens ofereix P: ,un di-a pres'. Amb tot, no deixa de resultar incòmoda la presència d'un pretèrit indefinit d'indicatiu dins un discurs on dominen els presents. Per això ens decantem per la lliçó compartida per N i B, privilegiant la variant gràfica del primer còdex: ,crex' millor que ,creix'.⁴⁵ Aquesta solució im-

44. A criteri de J. COROMINES, la forma sense palatalització de la sibilant intervocàlica del numeral és força poc freqüent en llengua catalana (DECat, s. v. sis: ?Rar és sissanta que AlcM [= DCVB] documenta a Llorent i localitza a Alcalà de Xivert i dos pobles a la ratlla de l'aragonès?). En tot cas podria entendre's com un occitanisme, d'altra part ben gratuït de conjecturar.

45. Vegeu, *supra*, nota 42.

e una nuyt *per compliment*
dels anys, *que* vaju dretament;
que axí és comptat e lest. 15
E *per* axò fa *hom* baxest,
car l'*any* és cresscut de .i. dia,
e *pren*-se a *sent* Mathia.
Quant *hom* fa festes *trespassar*,
devets-o doncs axí *comptar*: 20

13 nit BV 14 dels] Pels P vaju] venguen P dretament] decrement N 15 Quexi N que a .xj. F; manca el vers a B 16 aço NBV ; bi]fext B 17 car] Cor N an B | crescut vn dia V : cregut .j. dia N : rcegut .j. dia B 18 e pren a Sent Mathia P : e pren a [festa] sent Mathia M : e pren]e a]ent Mathia NB : e pren]e a Sent Macia V : e prene a sent Matia C 19 Quant] Car P : Cant B : Com V | trespassar] tre]pa]f]e B

plica un problema afegit: de bell nou trobem una rima de sonant amb palatal (cfr. v. 9-10, 51-52 i 55-56). Tot amb tot, cal recordar que, existís o no un primer text de llengua més occitanitzada, no era gens estrany en la poesia catalana medieval de recórrer a rimes a la provençal. Així, darrera les grafies ,creix / crex' podria amagar-se una pronúncia occitana d'aquesta forma verbal en ,creis' (ANGLADE, 1977: 328; CREMONESI, 1967: 131) o -potser- en ,cres' (amb reducció del diftong decreixent).

18. La festivitat de Sant Maties, avui celebrada el 14 de maig, antigament s'esqueia el dia 24 de febrer (SARGATAL, 1996, s.v. *Maties*). Pel que fa als anys bixests, el calendari julià ja establia que cada quatre anys hi hagués un segon 24 de febrer: «bis sextus ante kalendas Marthias». Puntualitzacions d'aquesta mena es van retrobant no només als sacramentaris i missals medievals,⁴⁶ ans també en bona part dels poemes de còmput en vulgar que avui coneixem.⁴⁷ Val a dir que la coincidència del dia a afegir cada any amb la festivitat de sant Maties ja era assenyalada a l'obra intitulada *Ephemeris* i tinguda durant l'Edat Mitjana de l'autoria de Beda el Venerable.⁴⁸

— P. MEYER (1891) que ignorava l'existència dels manuscrits BNV, esmenà «e pren a [festa] sent Mathia», a fi d'arranjar els problemes d'isometria del vers.

19. ,trespassar'. A B llegim ,trepassé'. Sembla un error atribuïble al mal desenvolupament d'un signe d'abreviatura.

46. Per citar-ne només alguns exemples, vegeu CORDOLIANI (1950: 117, nota 47; aquí es tracta d'una nota de còmput inclosa en un sacramentari hispànic del s. XIII), CORDOLIANI (1952: 129; nota en llatí sobre l'any bixest que l'autor localitzà en un manuscrit de la Biblioteca Provincial de Tarragona), MARQUÈS (1978: 147; vegeu, en l'edició que l'autor fa del Calendari de Girona del s. XIII, les indicacions al voltant de la festa de Sant Maties i de l'any bixest referides als dies 24 i 25 de febrer), GARCIA / ROCAFIGUERA (1993: 285-298, reproducció facsimilar del Calendari que encapçala el missal diocesà del bisbat de Vic imprès l'any 1547 *-vid.*, a la p. 287, el foli del mes de febrer), etc.

47. Al tractat francès anònim editat per P. MEYER, tant en la seva versió abreujada (1883: 84, v. 140 del ms. 412 BnF i v. 124 del ms. A 454 de la Biblioteca de Rouen) com en la llarga (1883: 109, v. 194). Així mateix, al poema sobre el còmput en occità atribuït a Raimon Feraut (BRUNEL, 1924: 285, v. 141).

48. «De bissexto. 24 Februarii. Bisextum sextae Martis tenuere Kalendae, posteriore die celebrantur festa Mathiae, Sabbata si teneant ibi, non alibi celebrantur» (PL 90, 787).

l'any de la Incarnació partits
 per .iiii. parts e senes migs,
 e lo baxest serà ladoncs
 e l'any de .i. dia és *pus* lonchs.
 Les quatre tempres dejunats 25

21 an *B* ; Encarnacio *B* | partits} compartits *N* 22 per .iiii.} En quatra *N* ; e senes migs} e fets en mig *B* | menys de migs *V* menys de mitges *C* 23 e lo baxest} Bi} ext *B* el baxe} t *V* ; ladoncs} adonchs *NB* 24 Car l'any de .i. dia es *P* : E lany sera .j. jorn *N* : El ame .j. dia es *B* : e lany de vn dia *pus* lonchs *V* 25 Les quatre} los Quatre *V* ; tempres *P* : tempres *N* : temps *V*

22. ,per .iiii. parts e senes migs': «en quatre parts senceres». El sintagma ,senes migs', redundant i tautològic, seria una mena de lítote per ,complet, sencer'.

— *V* ofereix un sinònim de la preposició ,senes': ,menys', que «seguit de la preposició *de* indicava privació i equivalia a ,sense'» (*DCVB*, s.v. *menys*).

24. e. Al còdex de París llegim ,car'. Preferim la lliçó compartida pels altres tres manuscrits, ja que no fa sentit entendre l'oració continguda en aquest vers com a subordinada causal.

25. ,quatre'. *P. MEYER* (1891), tot i editar ,quatre', explica en nota que «la fin du mot *quatre* est abrégée et par conséquent pourrait se lire *quator*». La hipòtesi de *P. Meyer* no sembla tenir gaire sentit ni fonament: la forma habitual d'aquest numeral en català és ,quatre' (lliçó que ens aporta *N*); notem talment que, en el mateix manuscrit parisenc, al v. 34, trobem escrit, aquí sense abreviatures, ,quatra'.

— ,tempres'. Tant al *DECat* (s.v. *temps*) com al *DCVB* (s.v. *témpores*) s'explica que la forma antiga de ,témpores' és ,tempres', amb síncope de la vocal posttònica. Quant a *PNB*, trobem que cada un d'aquests testimonis presenta sempre una mateixa forma en les dues ocasions en què el mot apareix (v. 25 i 32): a *B* es llegeix ,tempres', *P* introdueix la variant amb metàtesi ,trempes', mentre que *N* aporta una forma amb assimilació fonètica regressiva ,trempres'. Atesa la significativa homogeneïtat textual de cadascun dels testimonis en la grafia d'aquest mot, hom podria considerar les lliçons de *P* i de *N* com a possibles variants populars de la solució etimològicament menys desviada: ,tempres'. En la nostra edició, hem optat per la variant de *B*, no només pel fet de ser la més propera a l'ètim i l'única prou documentada, sinó també a fi de perfer la rima aparellada dels versos 31-32. El manuscrit valencià, per la seva banda, transmet una lliçó errònia: ,los quatre temps dejunats'. Sembla conseqüència del mal desenvolupament d'alguna variant braquigràfica de ,tempres', que alhora hauria provocat la lectura incorrecta de l'article precedent, bo i fent-lo concordar amb el substantiu ,temps'.

25-32. Les témpores o ,tempres' són quatre setmanes de l'any litúrgic durant les quals hom consagra tres dies al dejuni: dimecres, divendres i dissabte.⁴⁹ Cadascuna de les témpores coincideixen amb un traspàs estacional: Les témpores de l'Advent se cele-

49. Tenim constància de l'antiguitat d'aquesta pràctica de la penitència estacional: *BOROBIO* (1978: 160-163) explica com sant Isidor, a l'opuscle intitulat *De ecclesiasticis officiis*, I, 37 (*PL* 83, 771-774) parla d'aquestes quatre témpores de dejuni. Igualment, *D. BOROBIO* treu a esment cànons de concilis hispànics del s. VII en què s'establien els dies consagrats al dejuni en cadascuna de les témpores. També a les *Vides de sants rosselloneses* es parla dels dejunis de les quatre témpores, «establitz per en Calixto, papa» (*KNIAZZEH / NEUGAARD*, 1977: II, 233).

en aycell temps *que* y és donats:
 segon dimecres de Coresma,
 e cell après de Cincegesma,

26 En *aquell temps qui* es donats *N* : En *aquell temps qui* es donats *B* : el temps *que* Jon donats *V* 27 segon dimecres] lo segon dimecres *B* : lo segon Dimecres *V* ; caresma *esmena* de *M* : Carema *N* : *quarema* *B* : *Quare*]ma *V* 28 e cell] e ceyll *M* : E ell *V* | cincagesma *M* : *Sinquage*]ma *N* : *Cinquagem*a *B* : *Cinquage*]ma *V*

bren en la setmana que s'escau entre el tercer i el quart diumenge del temps litúrgic de l'Advent i marquen l'inici de l'hivern; les témpores de Quaresma, situades en la setmana posterior al primer diumenge de Quaresma, coincideixen amb el pas de l'hivern a la primavera; les témpores de Cinquagesma, en la setmana següent al diumenge de Pentecosta, assenyalen el començament de l'estació estival; i les anomenades témpores de principi de tardor preceptuen tres dies de dejuni penitencial durant la setmana posterior a la festa fixa de l'Exaltació de la Santa Creu, a mitjan mes de setembre. Aquesta matèria, sempre present als apartats de cronologia dels llibres litúrgics, és un tema recurrent dels tractats de còmput en llengua vulgar escrits al nord dels Pirineus.⁵⁰

27. *coresma*, amb reducció del grup àton [kwa] en [ko],⁵¹ com succeeix també amb el mot *cincogesma* (v. 46 i apèndix III, v. 2). Fem notar que aquestes formes monofongades en *o* només apareixen (i són, de fet, les úniques que hi trobem) al ms. *P. A B i V*, en canvi, només hi ha solucions amb diftong creixent. Pel que fa a *N*, també hi dominen les formes diftongades, per bé que hi ha un cas de reducció del grup en *-a*.⁵²

28. *cincegesma*. Era usual en la llengua antiga anomenar així la Pentecosta. Ja ho posa de manifest P. MEYER a la seva edició del text del manuscrit parisenc (1891: 614, en nota al v. 46). Vegeu, també, l'article del pare A. OLIVAR (1966). L'autor, a partir de

50. Al tractat anònim francès, en la seva versió breu, després de fer menció de les quatre estacions de l'any, s'explica que *li ancien* van disposar, per a cada una d'aquestes, sengles períodes de dejuni, anomenats les *quator temps*, i tot seguit precisa quan s'escauen les témpores de primavera, estiu, tardor i hivern (MEYER, 1883: 82, v. 91-114 del ms. 412 de la Biblioteca nacional de França i v. 75-96 del ms. A 454 de la Biblioteca de Rouen); la qüestió és represa, i exposada amb més detall i prolixitat, en la versió llarga del mateix tractat, conservat al ms. 25408 de la Biblioteca Nacional de París (MEYER, 1883: 106, v. 123-150). El poema del còmput occità de Raimon Feraut repeteix, si fa no fa, el mateix esquema: l'autor, després de parlar de les quatre estacions de l'any, tracta sobre les quatre témpores o *temps de dejunes* amb uns termes un punt més precisos que en el nostre text català: «Fam .iiii. temporas egals. / De Caresma es la primieyra, / e compta se per tal manieyra : / lo dimecres apres las Senres / et es ne lo saptas el venres; / lo merces apres Pandecosta / el venres el sabtes s'ajosta; / l'Exaltation qui querra / de la Cors, aqui atrobata / lo premier dimecres apres, / lo venres el sapté i metes; / lo quart apres Sancta Lucia / sus lo mecses se denuncia, / el venres el sabtes y sia. / Et si sus lo merces enapres / la vostra tempora prendes (BRUNEL, 1924: 284, v. 110-127).

51. Al *DECat*, s.v. *quatre*, J. GULSOY indica que la pronúncia *coranta* per *quaranta* és comuna a moltes localitats catalanes de parla occidental, a Mallorca i a terres valencianes.

52. La reducció del diftong àton {wa} en {a}, en especial quant va precedit d'una consonant gutural, ha estat i és un fenomen habitual en un bon grapat de parlars populars catalans. Així mateix, la forma *caresma* està, ja de ben antic, documentada en català: J. GULSOY n'aporta exemples procedents del *Libre dels Feyts* i de textos documentals rossellonesos de finals del s. XIII. Tanmateix, com que aquesta variant té una sola concurrència en tot el text de *B*, no s'ha de desestimar la possibilitat que simplement es tracti d'un error puntual de còpia.

e·ll *ters* dimecres de setembra,
 e ceyll après idus de decembra: 30
 lo dimecres e lo divendres
 e·l dissapte. Són .iiii. tempres.
 En l'Avent de Nadal farets

29. *dimerç/es amb la segona r sobreescrita* B: dimecres V: dimecres FC | Septembre N: [setembre B: [setembre V 30 e ceyll après] e ella pres V; decembre N: deembre B: Deembre V 31 lo dimecres el diventes P: lo dimecres & lo diuendres *essent l'última d d'aquest darrer mot pràcticament il·legible* M: los dimerces els diuendres B: lo dimecres el diuendres V 32 e·l dissapte] Els dissaptes B: els di [f aptes V | trempres P: trempres N: tempres V 33 en l'Avent] lauent N: El auent V

l'acarament d'un passatge de la redacció llatina de la *Vida Coetània* del beat mallorquí i de la traducció catalana d'aquesta mateixa obra, fa notar com, on la primera diu en llatí «die sancta festi Pentecostes», la segona porta en vulgar «la festa de cincogesma». D'aquí dedueix que, en el català medieval de l'autobiografia lul·liana, «cincogesma» no pot ser la Quinquagèsima tal com aquesta s'entén avui» (és a dir, el diumenge anterior a la Quaresma),⁵³ ans significava, com encara succeeix en alguns parlars populars actuals, la Pentecosta.⁵⁴ Afegim, finalment, un altre testimoni encara més eloqüent, que extraïem de la *Doctrina Pueril* de R. Llull: «En l'any ha un jorn que hom appella Pentagosta, és a dir Cinquagesma, e en aquel dia lo Sant Spirit devalà sobre nostra Dona e sobre los Apòstols» (SCHIB, 1972: 120; es tracta de l'inici de l'ítem primer del capítol 50).

— P. MEYER (1891) edita erròniament ,ceyll' per ,cell' i ,cincagesma' en lloc de ,cincegesma'.

31. ,divendres'. P aporta la variant ,divenres'. En raó de la rima amb ,tempres' (vegeu nota v. 25), preferim la lliçó compartida pels tres altres testimonis, amb representació gràfica del suport consonàntic oclusiu.

33-36. El temps litúrgic de l'Advent consta de quatre setmanes, a comptar a partir de la festivitat mòbil del diumenge d'Advent (el diumenge més proper al 30 de novembre). Atès el seu caràcter de període preparatori del Nadal o Adveniment de Crist, el fidel havia de consagrar-lo a la penitència. Aquest exercici penitencial implicava l'abstinència de carn, que començaria el primer diumenge d'Advent, també anomenat diumenge de Carnestoltes. Cal no confondre aquest Carnestoltes d'Advent amb el Carnestoltes de Pasqua (DCVB, s.v. *carnestoltes*; DECat, s.v. *carn*)⁵⁵.

53. Vegeu GARCIA / ROCAFIGUERA (1993: 251). Val a dir, però, que el mot *cinquagesma* també podia tenir en aquell temps el mateix significat que té avui: així queda palès a les *Vides de sants rosselloneses*, quan, en parlar del les festes de l'any litúrgic cristià, hom defineix la quinquagèsima com aquell període que abraça des del diumenge anterior a la Quaresma fins al dia de Pasqua (KNIAZZEH / NEUGAARD, 1977: II, 228).

54. En canvi, els tractats sobre el còmput en llengua d'oïl i d'oc es mostren unànimes en l'ús exclusiu del terme Pentecosta per referir-se a aquesta festivitat del calendari litúrgic cristià (vid. MEYER, 1911: 76, v. 85; MEYER, 1883: 81, 83, 105 i 107; BRUNEL, 1924: 282 i 284).

55. Al Diccionari de M^a. ALCOVER i F. de B. MOLL precisen que «antigament es distingia entre *Carnestoltes de Quaresma* i *Carnestoltes d'Advent*», i aporten com a prova un fragment d'un text datat el 1251 en què apareix la fórmula *Carnestoltes d'avent*. J. COROMINES, per la seva banda, remarca l'obvietat de l'afirmació dels autors del DCVB i reproduïu el mateix testimoni documental.

quatra diemenges *que* y ha drets,
 Carnestoltes és lo primer; 35
 enteyrament los devets fer.
 Aprés nonas de mars sercats
 la luna nova e gardats,
 puyt *comtats* lo .XIII. die,
 que *aquí* és Pascha totavia. 40
 Lo primer digmenge *que* atrobarets,
 axí és fet lo *compte* drets.

34 digmenges N: diumenjes V; manca la conjunció *que* a V 35 Ab carnes toltes lo derrer P: ab carnes toltes el derrer N: ab carnes toltes el derrer B 36 Entegrament NB: Entregament V | los] lo PN: les V; devets] deues N Entre els v. 36 i 37, vint versos interpolats a V (vid. apèndix I) 37 Aprés nonas] apres les nonas B: Apres de nonas V 38 e] hi N: e guardats] esguardats C 39 puyt *comtats* lo .XIII. die] puxes *comptats* lo xiiij die P: E puyt gardats al .xiiij. dia N: E puyt comptats .xiiij. dies B | e puyt comptats .xiiij. dies V 40 que *aquí* és Pascha totavia] Trobarets pa]cha tota via N: Que apres pa]qua tota via es B: E es pa]cua tota via V 41 Lo] El B | diemenge B: diumenge V | trobarets N: trobarets V: trobets amb la titlla d'abreviatura desplaçada sobre la primera síl·laba del mot B 42 feyt V dret V Entre els v. 42-43, quatre versos més a V (vid. apèndix II)

35. 'lo primer'. A la llum del que hem explicat sobre el Carnestoltes d'Advent (nota v. 33-36), es fa evident que V és el testimoni que ofereix la lliçó correcta del mot rimant d'aquest vers, enfront de la variant compartida per PNB ('lo darrer').

36. 'los'. Ens decanem per la lliçó de B, bo i entenent que el referent del pronom és el substantiu masculí plural 'digmenges' (v. 34). La solució de P i N ('lo') sembla més aviat un simple error de còpia. Pel que fa a la lliçó de V ('les'), podria explicar-se com a resultat d'una mala lectura de l'article *los*.

37-42. Segons s'establí al Concili de Nicea, celebrat l'any 325 (GARCÍA LARRAGUETA, 1976: 27), per trobar el terme de Pasqua cal esperar el primer pleniluni posterior al 7 de març, comptar catorze dies i al diumenge següent s'escaurà el diumenge de Pasqua. En els altres poemes romànics del còmput trobem formulacions molt similars per al càlcul del terme de Pasqua.⁵⁶

39. Cal llegir el numeral XIV en forma cardinal. Tan sols en el text transmès per B seria preferible l'ordinal.

— El manuscrit N duu 'gardats' en lloc de 'comptats'. És presumiblement un error de copista, que hauria repetit el verb que cloïa el vers precedent.

39-40. El manuscrit B duu la següent variant: «e puyt comptats .xiiij. dies / *que* apres pasqua totavia es». El v. 40 és hipermètric. Talment, ambdós versos semblen presentar una mena de rima gràfica, producte al capdavant d'un error de còpia d'allò més banal (confronteu amb les lliçons de PNV).

56. Una glossa llatina al ms. de Cambrigde al poema de Philippe de Thaon (MEYER, 1911: 76), un passatge present als tres manuscrits del còmput en vers anònim francès (MEYER, 1883: 81, per a la versió abreujada -v. 31-42 del ms. BnF fr. 412, i v. 13-24 del ms. de Rouen-; 104-105, per a la llarga) o els v. 45-52 del calendari rimat occità (BRUNEL, 1924: 281).

Anans de Pascha .VIII. setmanes

43 Ans PB : ans V

43. Per raons merament mètriques, és preferible la lliçó de N (,anans') a la de PBV (,ans').

43-44. Set setmanes abans de Pasqua s'escau la Septuagèsima, que es defineix com un temps prequaresmal: amb ell comença un llarg període de recolliment espiritual i de dedicació a la penitència que, passant per la Quaresma, s'estén fins a les darreres festivitats pasquals. S'entén, doncs, que sigui aleshores quan comenci la prohibició d'entonar l'Al·leluia, un cant de goig gens escaient en aquelles dades consagrades a recordar i reviuir el suplici de Jesús (*vid.* HAAG / VAN DEN BORN / AUSEJO, 2000, s.v. *Alleluia*). Així, per exemple, quedà establert al cànon 11 del Concili IV de Toledo (celebrat l'any 633): «que en todos los dichos días de Cuaresma, y puesto que no es tiempo de gozo sino de tristeza, no se cante el aleluya; pues entonces es necesario insistir más bien en el llanto y los ayunos [...] hasta que venga el tiempo de la resurrección de Cristo, en el cual conviene cantar alegremente el aleluya y trocar el dolor en gozo» (BOROBIO, 1978: 163-164).

A. CAPPELLI (1988: 109), dins el «glossario di date» (s.v. *alleluia*), situa l',alleluia clausum' en l'últim diumenge de Septuagèsima. D'altra banda, aquesta relació entre el diumenge de Septuagèsima i el cessament temporal del cant d'Al·leluia és referida en diversos textos medievals llatins sobre litúrgia i cronologia.⁵⁷ Fem notar que aquesta expressió de l',alleluia clausum' es retroba, en traducció literal, i sempre inserida en els passatges que tracten la Septuagèsima, en tres dels poemes de còmput vulgars de què venim fent esment: el de Philippe de Thaon,⁵⁸ l'anònim francès (transmès en diferents versions per tres manuscrits)⁵⁹ i el calendari rimat occità atribuït a Raimon Feraut.⁶⁰

57. Per exemple, entre les anotacions marginals d'un calendari manuscrit custodiat a la Biblioteca Capitular de Girona, CORDOLIANI (1951: 369) destaca la següent «règle pour trouver le terme de la Septuagésime: "si invenire lunam primam post Epiphaniam, computa x dies et in sequenti dominico clauditur Alleluia"».

58. A l'estrofa que comprèn els v. 68-72: «Cum nus les aluum: / La clef, saciez itant, / D'Alleluia encloant / Es set ides par veir / De jenvier deit setheir» (MEYER, 1911: 76). Així mateix, al marge d'aquesta estrofa, en el ms. Additional 4166 de la Biblioteca de la Universitat de Cambridge s'hi llegeix la següent glossa llatina: «Clavis vero septuagesimalis vij^o idus Januarii collocatur, et hoc est quod dicitur».

59. El text del ms. de la Biblioteca Nacional de París conté quatre al·lusions a aquesta pràctica litúrgica. En primer lloc, al seu exordi, on seguint la pauta retòrica de la *propositio*, treu a col·lació aquells temes que es disposa a tractar al poema, entre ells «et des allelluies encloses» (MEYER, 1883: 80, v. 10; el retrobem al v. 12 del text del ms. A 454 de la Biblioteca de Rouen). Una segona i tercera vegada, en l'estrofa que segueix l'esmentat proemi; en explicar com es troba la «prime lune», diu: «Quant l'aleluye plus ne dure, / Après noel, orrés la pure: / Après la tiefane querés / Prime lune, et d'illuec contés / .X. jors tous entierins, a trence. / Après le premier diemence / Sont faillies les espousailles / et l'aleluye et les nochailles» (*ibidem*: 80, v. 15-22). Finalment, en els següents versos, que són copiats a tots tres testimonis: «.IX. semaines, ne plus ne mains, / Avra entre pasques les grans / et alleluyes encloans». He reproduït el passatge editat del ms. 412 de la Biblioteca Nacional de París (*ibidem*, p. 81, v. 56-58), que a penes presenta variants gràfiques i textuais rellevants respecte al del ms. A 454 de la Biblioteca de Rouen (*ibidem*, p. 81, v. 38-40) i al del ms. 25408 de la Biblioteca Nacional de París. Copio la nota explicativa de P. MEYER: «Les *alleluyes encloans*, en llatí *alleluia clausum*, correspondent au dimanche de la septuagésime, ou troisième dimanche avant le premier dimanche de carême (quadragesime)» (*ibidem*, p. 81, nota al v. 58).

60. «Con trobaray el calendrier / de .LXX^a. la clau, / can li *Alleluia* se clau» (BRUNEL, 1924: 279, v. 8-10).

Al·leluya lexarets manves.
 .vii. setmanes són de Corema 45
 e .vii. de Pascha a Cincogema.
 De Censió tuyt o sabets,

44. Alleluya lexats maues, *aquest darrer mot sembla dur al damunt un símbol d'abreviatura de molt mal llegir* P | Alleluya lexarets mamues N: Alle | uya lexarets manues B: alleluya lexarets manues V 45 carema M: quare | ma N: quarema B: quare | ma V 46 Manca la conjunció e a l'inici del vers a V | Sinqage | ma N: | inquagema B: cinquage | ma V 47-50 L'ordre d'aquests versos és 49-50-47-48 a P 47 De Censió | la | encio N: de a | cen | io B: de | ent Simmo V: de Sent Simo C | tuyt o sabets | tuyt ja | abets N: tuyt o | abem B: tuyt ho sant V: tuyt ho savets F: tuyt tro Sants C

44. ,manves'. segons J. COROMINES (*DECat*, s.v. *mà*), «originàriament ,amb mans pròpies', d'on després ,directament' i d'ací l'accepció més comuna ,tot seguit, immediatament'». Resulta més oportuna l'accentuació plana d'aquest mot que no l'aguda que A. M^a. ALCOVER i F. DE B. MOLL li atorguen (*DCBV*, s.v. *manvés*), si admetem com a correcta l'etimologia proposada per J. COROMINES: aquesta veu provindria de MANIBUS i no, com s'apunta al *DCBV*, de la reducció de la locució llatina MANU VERSA. Als exemples aportats per J. COROMINES caldria afegir-hi aquest vers del *Poema del còmput*, on la rima i la mètrica fan preferible la pronunciació paroxítona del mot.

45-46. L'autor precisa que hi ha set setmanes des de la Quaresma fins a la Pasqua, i unes altres set des de la Pasqua a la Pentecosta. Precisem que les set setmanes primeres conformarien no només el que entenem pròpiament per la Quaresma, ans també inclourien el temps prequaresmal de la Septuagèsima (vegeu GARCIA / ROCAFIGUERA, 1993: 25,⁶¹ així com la nostra nota als v. 43-44, *supra*).

- ,Corema' i ,Cincogema' són variants prou ben testimoniades de ,quaresma' i ,cinquagesma' (*cfr.* v. 27-28). Aquestes formes amb assimilació progressiva i posterior caiguda de la ,s' estan documentades des d'antic en textos literaris (al *DECat*, s.v. *quatre*, i al *DCVB*, s.v. *quaresma*, se n'ofereixen exemples que procedeixen del *Llibre dels Feyts*, les *Vides de Sants Rosselloneses*, el Cançoner Vega-Aguiló, etc.), així com també en escrits de tipus documental (sobretot d'origen nordcatalà i baleàric). D'altra banda, sembla que aquestes variants avui perviuen amb especial vitalitat en diversos dialectes dels territoris septentrionals («se sent molt a les serres del bisbat de Girona», se'ns indica al *DECat*) i illencs (al *DCVB* s'explica que hi ha a les Illes una figura folklòrica «de dona vella amb set peus, que representa la Quaresma amb les seves set setmanes», la qual és anomenada, a Mallorca, ,sa jaia Corema', i a Menorca, ,s'àvia Corema').

45. P. MEYER (1891) introdueix en el seu text una esmena absolutament gratuïta: ,carema' per ,corema'.

47-50. És durant la setmana que comença després del cinquè diumenge de Pasqua, quan se celebra la festa de l'Ascensió (el dijous).⁶² En aquella mateixa setmana, el di-

61. «El temps de Septuagèsima comprén [sic] aquest diumenge [és a dir, el diumenge de Septuagèsima], el de Sexagèsima i el de Quinquagèsima (Carnestoltes), que són els dos següents. És un temps prequaresmal, car la Quaresma [...] s'inicia el dimecres següent a Quinquagèsima».

62. Sant Lluc, al llibre bíblic dels *Actes dels Apòstols* (1, 2-12) explica que fou el quarantè dia després que ressuscités Jesucrist quan s'esdevingué la seva Ascensió des de la Muntanya de les Oliveres.

a .xl. jorns de Pascha l'avets.
 Les ledanies de maig són
 lo diluns ans de Censió. 50
 La luna va axí puyan
 de punt en punt per cascan any.
 E puya entrò a .xix.
 e puy torna a .i. anj nou.

48. a .xl. jorns de Pascha] .xl.^a dies pres pascha N: Que a .xl. iorns de pasqua B: A xl dies part pasqua V | l'avets] ue B 49 letanjes NV 50 dilluns B | Censió] fñcion N: a fñcion B: Sen fñcio V 51 puyan amb un símbol de nasalització oció a sobre del mot P: punyan M: pugant V: pujant F 52 cascan any] cada an B: cada any V 53 E puya entrò a .xix.] E puyan tro a xix P: E munt en tro a xix. N: puja en tro a xix. B: e puja entro a xviii V 54 E puy torna .j. anj nou P: Puy torna a .j. anjnou N: puy torna en .j. anjnou B: Puy torna vn any a Ninou V

lluns (i talment el dimarts i dimecres, encara que d'aquests dos dies no se'n digui res al nostre poema) és la data que el calendari litúrgic medieval reservava a les *Rogationes* o *Lletanies*. P. MEYER (1891, en nota al v. 47) ja aclareix que l'autor del nostre text s'està referint a «la ,litanía menor' ou fête des Rogations, le lundi avant l'Ascension». Cal no confondre aquesta lletania menor amb la major, que hom celebrava «en dies fixos del calendari solar» (GARCIA / ROCAFIGUERA, 1993: 252 i 265).⁶³

— Aquests dos díctics presenten l'ordre bescanviat a P. En la nostra edició, hem restituit l'ordenació que ens sembla l'original i més apropiada.

47. ,Censió'. El *DECat* (s.v. *descendir*) no registra aquesta variant amb afèresi del mot *Ascensió*. Sí ho fa, però, el *DCVB*, s.v. *Censió*, definint-la com a forma antiga per ,Ascensió' i documentant-la en un text del 1310. Sembla evident que ,Censió' seria forma vulgar per ,Ascensió', creada a partir de l'assimilació de la vocal inicial d'aquest substantiu a la vocal de l'article femení que tot sovint el precediria.⁶⁴

— el ms. V presenta dues faltes dignes de destacar: ,sants' per ,savets' i ,de sent Simmo' per ,de Censió'. L. FARAUDO DE SAINT-GERMAIN (1950), inexplicablement, transcriu ,savets' en lloc de ,sants', sense indicar que es pugui tractar d'una esmena personal al text.

51-54. Sobre el cicle decemnovenal o metònic, vegeu el comentari inclòs a l'apèndix I.

53. Tant ,tro' com ,entrò' són dues preposicions amb gran rendiment en les lletres medievals catalanes (*DCVB*, s.v. *tro* i *entrò*) i occitanes (vegeu les entrades d'aquests dos mots al *PDPF*). Per raons mètriques, sembla preferible la forma reforçada, que apareix al text dels manuscrits barceloní i valencià, i que es podria intuir latent als textos de París i Madrid: les lliçons d'aquests dos testimonis semblen presentar una forma amb elisió vocàlica, sia de la vocal inicial de la dita preposició («puya·ntro» P, «munte·ntro» N), sia de la vocal final de la forma verbal («puy·antro» P,⁶⁵ «munt·entro» N).

54. A fi de perfer la mètrica del vers, introduïm la preposició *a* que llegim a N.

63. Val a dir que aquesta distinció entre la lletania major i menor és exposada a les *Vides de sants rosselloneses* (KNIAZZEH / NEUGAARD, 1977: II, 468-472).

64. L'*Ascensió* es correspondria fonèticament amb *la Censió*. Un exemple ben clar el trobem al v. 49 del ms. N: la lliçó *lasencio* la podríem resoldre com l'*As(c)ensió* o bé com *la Senció*.

65. No seria aquest l'únic cas d'error gràfic per neutralització d'una *e* àtona a P: vegeu els noms dels mesos als v. 29, 30 i 34.

trobem quatre, dels quals en la nostra edició només esmenem el v. 8.⁶⁷ Altrament, preferim mantenir la hipometria dels següent versos: 14⁶⁸ i 19-20.⁶⁹

Totes les rimes són consonants. Talment, notem que només l'antepenúltim i l'últim díctic presenten una rima que no sigui masculina (v. 15-16 i 19-20). D'altra banda, que pujant' i ,anydent' rimin respectivament amb ,any' i ,aquèn' revela, en primer lloc, la caiguda de la *t* final dels dos primers mots, i d'altra banda és un nou argument per refermar la hipòtesi que o bé en un text més antic i de llengua més provençalitzant en comptes d',any s'hi llegia ,an', o bé l'autor de la composició fa rimar sense cap empatx paraules acabades amb nasals palatals i nasals alveolars (vegeu, en l'edició del *Calendari rimat*, els apartats de mètrica i llengua).

Comentari

Passatge que, per tal d'explicar com es pot trobar la data exacta de la festivitat de Pasqua a partir de l'observació dels cicles lunars (v. 1-2), primer defineix quina cosa són els cicles lunars decemnovenals (v. 3-8) i, en segon terme, ensenya a calcular el ,*numerus aureus*' (v. 9-20).

Tot observant que cada dinou anys solars els novilunis s'escauen en els mateixos dies, des d'antic es va considerar que cada dinou anys es complia un cicle cronològic: l'anomenat cicle decemnoenal o metònic.⁷⁰ La utilitat pràctica immediata d'aquest cicle decemnoenal consistia en el fet que permetia d'elaborar calendaris amb els quals, només de conèixer la posició d'un any julià dins el cicle, hom podia determinar en quin dia s'esqueia cadascuna de les festes mòbils d'aquell any. A partir d'aquí, a cada any li corresponia un ,*numerus aureus*', que no era sinó el nombre d'ordre del dit any dins el cicle decemnoenal.⁷¹

Als v. 13-20 s'hi detalla la manera de calcular el ,*numerus aureus*' per a qualsevol any. De primer, cal sumar una unitat a l'any de l'Encarnació del qual es vol esbrinar el ,*numerus aureus*' (v. 13).⁷² El resultat de la suma es divideix en-

67. Justifica l'esmena practicada (la inclusió de la conjunció *e* a l'inici del vers) la presència del mateix nexa copulatiu en el v. 54 del text transmès per *P*.

68. Tanmateix cal assenyalar que, per convertir aquest vers en octosíl·lab, a penes caldria incloure l'adverbi *en* o *y* (cfr. v. 19) després del relatiu *que*.

69. És l'únic apariat format per dos heptasíl·labs de rima femenina. Recordem que no és gens estrany, en la poesia antiga, de combinar versos de vuit síl·labes i rima masculina amb heptasíl·labs femenins (que compten, fet i fet, amb vuit síl·labes naturals); vegeu PARRAMON (1992: 257).

70. Per a una exposició més detallada al voltant de l'origen i la història del cicle decemnoenal, vegeu GARCÍA LARRAGUETA (1976: 19-20).

71. És de destacar la monografia sobre el *numerus aureus* de VAN WIJK (1936).

72. La raó d'aquesta suma cal cercar-la en una convenció, ja proposada per Dionís el Petit al s. VI, segons la qual s'assigna el nombre 1 del cicle de Metó a l'any primer a JC. D'altra banda, no fou fins al s. XI, i per obra d'Abdó de Fleury, que el concepte de *numerus aureus* fou introduït i començà la seva vasta difusió arreu de l'Europa medieval (CORDOLIANI, 1960: 121-122).

tre dinou (v. 13). El quocient d'aquesta divisió indica quants cicles decemnovenals ja han transcorregut, mentre que el residu dóna el ,*numerus aureus*' de l'any en qüestió (v. 14-16). Si el resultat de la divisió no dóna un nombre fraccionari —és a dir, el seu residu és igual a zero (v. 17-19)—, això indica que el nombre d'or equival a 19, essent l'últim del cicle (v. 20).

Així doncs, l'operació de càlcul del ,*numerus aureus*' respondria a la següent fórmula (representant *A* l'any civil del qual es vol calcular el nombre auri):

$$\text{NOMBRE AURI} = \frac{A + 1}{19}$$

És usual, en els altres poemes romànics sobre el còmput, que es faci esment del ,*numerus aureus*' i de la manera de calcular-lo. Així s'esdevé, per exemple, al final del text occità atribuït a Raimon Feraut⁷³ i en la versió llarga del tractat anònim del *Compot en franceis*.⁷⁴

EDICIÓ CRÍTICA:

E qui la Pascua vol saber
 en qual *temps* tuyt la devem fer
 la luna deu enans esguardar
 en quant corre e deu anar.
 Que ella va axí pugant
 de punt en punt *per* cascun any

5

2 devem] deuen V

2. Esmenem ,deven' en ,devem'. La forma *deven* pot ser conseqüència del mal desenvolupament d'una abreviatura de nasal (cfr. v. 19).

73. Sota la rúbrica llatina «de numero lune», hom llegeix: «Si vols de la luna saber / caucun an son nombre per ver / comda la Encarnation / per .xix. a nombre bon, / de cascun .xx., .i. ne penres, / et a tot .i. ajostares, / aquo que per cert remanra / nombre de la luna sera. / Tro dez e nou il correra / e pueys ad .i. s'en tornara» (BRUNEL, 1924: 286, v. 161-170).

74. El ms. 25408 del fons francès de la BnF transmet una versió més extensa dels textos oferts per dos manuscrits lleugerament més moderns (ms. fr. 412 de la mateixa biblioteca i el que P. MEYER anomena ms. A 454 de la Biblioteca de Rouen). Aquesta versió llarga conté, al seu inici, 62 versos absents a la versió abreujada, en els quals s'explica com trobar el terme de Pasqua a partir del *numerus aureus*. D'especial interès, per la claredat amb què exposen el sistema de càlcul del nombre auri, són els v. 37-50: «Mès s'un petit volez entendre, / soultiment vos porreiz apendre / a quant la lune corre deit / en quelque seson que ce seit. / Je vos diré que vous fereiz : / Le nombre en vostre cuer prendreiz / des anz de l'incarnacion / et sil creistreiz d'un par en son, / et cel nombre que vos avreiz / par dis et noef departireiz / et s'il i a nul remanant, / sachiez quel, et sachiez qu'atant, / corra la lune sanz dotance, / quer ceste reule est sanz fallance» (MEYER, 1883: 104).

e puja entrò a .XVIII.,
 {e} puiys torna a un any nou.
 E trobaràs axí breument
 paren los anys adretament 10
 com Jhesuchrist fon incarnat
 en la Verge en veritat.
 Per denovenes, .I. anydent,
 açò *que* sobra d'aquèn
 en aytant corre a dret compte 15
 la luna, e no haje bescompte.
 Mas fo fet lo anediment
 e denovenes egualment;
 veyén *que* res no y sobra
 e[n] .XVIII. la luna corre. 20

8 puiys] puiys *F* : puiys *C* ; any nou] any anj nou *V* : any a ninou *FC* 10 a dretament *V*
 13 any dent *FC* 17 sofer *F* | anedimen *C*

8. ,torna a un any nou': s'arriba de nou al primer any del següent cicle decemnovenal, es retorna a inici de cicle.

13. ,per denovenes': «de dinou en dinou», és a dir, dividit entre dinou (cfr. v. 18).

— ,anydent'. El DCVB documenta l'existència en llengua antiga tant del verb ,anidir' («afegir») com d',enadent', participi de present d',enadir' (verb que provenia del mateix ètim que ,anidir' i tenia idèntic significat). La forma ,anident' (pertanyent a la conjugació d',anidir') pot néixer com a calc de l'esmentat participi d',enadir'.

14. ,açò que sobra': entengui's el residu resultant de dividir l'any en curs més u entre dinou. La mateixa fórmula és emprada per expressar, al v. 19, que el residu de l'operació és zero (,res no y sobra').

17. ,fo fet'. Al manuscrit trobem una lliçó que difícilment faria sentit: ,so fer'.⁷⁵ L'esmena de ,fer' en ,fet' és, des d'una perspectiva paleogràfica, d'allò més viable. Tampoc no costa gaire justificar el pas de ,so' a ,fo' (entenent que, en algun text anterior, aquell primer mot hauria estat grafia amb *s* llarga), tot i que no deixa de resultar un punt estranya la presència d'un pretèrit perfet en aquest passatge. Una altra possible alternativa hagués consistit a esmenar ,so' en ,si' i ,veyén' en ,veyem' (v. 19, i tal com ja férem al v. 2) i aconseguir així un període hipotètic absolutament intel·ligible. Tanmateix, rebutgem aquesta esmena en considerar-la excessivament intervencionista i certament forçada (des d'una òptica estrictament paleogràfica) pel que fa al pas de *so* a *si*.

18. ,fer denovenes' equivaldria, en llenguatge matemàtic modern, a «dividir entre dinou» (cfr. v. 13).

19. *veyén*, forma de gerundi.

— *res no y sobra*. Vegeu, *supra*, la nota al v. 14.

75. A tot estirar, podríem integrar les dues síl·labes i llegir (com FARAUDO, 1950) *sofer*,; una 3 pres. sing. del pres. d'indicatiu de *sofrir* (DCVB, s.v.), verb que en llengua antiga tenia significats propers a «tolerar, permetre» i a «conservar, mantenir». Tot amb tot, no ens sembla aquesta la solució més adequada per dotar de sentit aquests quatre versos.

APÈNDIX II

Són un parell de díctics que només trobem a V (f. 55va). Inserits entre els v. 42-43, podrien haver pertangut a un text original i, posteriorment, haver-se perdut en algun subarquetip del qual descendirien *PNB*. També podria tractar-se d'una innovació posterior, que aportaria una informació complementària als versos que tracten sobre el càlcul del diumenge de Pasqua (v. 37-42).

Comentari

Ja hem explicat que la data de la Pasqua cristiana fou definitivament establerta al Concili de Nicea (vegeu nota v. 37-42). Va ser en el mateix concili quan es determinà que, si el catorzè dia després de la lluna pasqual s'esqueia en diumenge, el diumenge de Pasqua s'ajornava fins a la setmana següent. Afegim que aquesta apreciació és recurrent en els tractats computístics de sacramentaris i missals.

EDICIÓ CRÍTICA:

Mas si lo dit .XIII. dia
en diumenge esdevenia,
devets lo diumenge següent
comptar Pascua adretament.

⁴ ad'retament, amb r *supraescrita* V

APÈNDIX III

Dos versos només transmesos per *P* (f. 46va), a continuació del v. 58.⁷⁶

Mètrica

En cas que formés part del text original del *Calendari rimat* català, aquest díptic representaria un tercer exemple de rima assonant (juntament amb els v. 1-2, 7-8 i 43-44; vegeu, a l'edició crítica, l'apartat de mètrica).

Comentari

El darrer temps o període de l'any litúrgic era el de post-Pentecosta (GARCIA / ROCAFIGUERA, 1993: 252), i les seves dues festivitats més assenyalades eren la de la Santíssima Trinitat (el diumenge posterior a la celebració de la Pasqua Granada) i la festa del Corpus Christi, que s'esqueia onze dies després de la Pentecosta, dijous destinat a celebrar la institució de l'Eucaristia. La festivitat fou instituïda per Urbà IV el 1264 i poc després universalitzada pel papa d'Avinyó Joan XXII, el 1316 (PAREDES, 1999: 222-223).

EDICIÓ CRÍTICA:

De *Corpus Christi* farets festa
lo .xiie. jorn de Sincogema.

76. Amb tot, potser seria més adient la seva inclusió just a continuació del v. 50: després de determinar quan s'escau la festivitat de l'Ascensió, l'autor del poema, o un interpolador, hauria volgut deixar constància de la data d'una darrera i important festa mòbil, la celebració del Corpus Christi.

TAULA DE MOTS CATALANS DEL *CALENDARI RIMAT*

Recollim totes les formes del text del *Calendari rimat* editat (apèndixs inclosos: en aquest cas, el nombre del vers va seguit d'un guió i la indicació abreviada de l'apèndix al qual pertany; per exemple: 3-ApII vol dir "tercer vers de l'apèndix II"), però no les dels aparats crítics. Tampoc assenyalen quan un mot apareix més d'un cop en un mateix vers.

Les formes que pertanyen a la declinació o a la conjugació d'un mot són aplegades sota la veu amb què els diccionaris solen començar una entrada. En cas que aquesta veu d'entrada no es trobi al text, l'escrivim entre parèntesi i emprant, sempre que existeixi, la forma del català normatiu actual (segons el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'IEC). Quan el mot no ha perviscut en l'estàndard dels nostres dies, si és possible (i gens conflictiu) reconstruïrem, d'acord amb l'ortografia moderna, el seu lema en llengua antiga; per això, ens valem de tota indicació que ens puguin fornir els lèxics del *DECat* i el *DCV*. En aquest cas, el reclam d'entrada anirà entre parèntesi i en cursiva.

a	18, 46, 48, 53, 54, 7-ApI, 8-ApI, 15-ApI.	bescompte 16-ApI. (bixest) baxest 16, 23. breument 9-ApI.
açò	14-ApI.	
adretament	10-ApI, 4-ApII.	car 17.
(advent) avent	33.	Carnestoltes 35.
(aitant) aytant	15-ApI; aytantes 10.	cascon 52, 6-ApI.
(així) axí	7, 15, 20, 42, 51, 55, 5-ApI, 9-ApI.	(catorzè) .XIII. 39, 1-ApII.
(això) axò	16.	(cercar) sercats 37.
al	12.	cert 10.
(al·leluia) al·leluya	44.	(cinquagesma) cincegesma 28; cincogema 46; sincogema 2-ApIII.
(allí) y	26, 19-ApI.	(cinquanta-dos / cinquanta-dues) .LII. 2.
(allò) o	20, 47.	com 56, 11-ApI.
(altre) altres	55.	compliment 13.
anans	43; enans 3-ApI.	(complir) complits 4; complides 2.
anar	4-ApI; va 51, 5-ApI; van 56; vajan 14.	comptar 20, 56, 4-ApII; comtats 39; comptat 15.
Anediment	17-ApI.	compte 10, 42, 15-ApI.
(anidir) anydent	13-ApI.	Corpus Christi 1-ApIII.
ans	50.	(córrer) corre 4-ApI, 15-ApI, 20-ApI.
any	1, 9, 12, 17, 21, 24, 52, 55, 6-ApI, 8-ApI; anj 54; anys 14, 10-ApI.	(créixer) crex 12; cresscut 17.
après	28, 30, 36.	(curs) cors 57.
(aquell) cell	28; ceyll 30; aycell 26; ceyles 58.	de 17, 21, 24, 27, 28, 29, 30, 33, 37, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 6-ApI, 2-ApIII; d' 14-ApI, 1-ApIII; dels 14.
aquí	40; aquèn 14-ApI.	
(ascensió) censió	47, 50.	
(atrobear) atrobarets	41.	

- (dejunar) dejunats 25.
 (desembre) decembra 30.
 (deure) deu 3-ApI, 4-ApI; devem 2-ApI; devets 20, 36, 3-ApII.
 dia 5, 12, 17, 24, 1-ApII; die 39; dies 3.
 (dilluns) diluns 50.
 dimecres 27, 29, 31.
 (dinou) .xix. 53; .xviii. 7-ApI, 20-ApI.
 (dinovena) denovenes 13-ApI, 18-ApI.
 dins 1, 9.
 (dir) he dites 58; dit 1-ApII.
 (dissabte) dissapte 32.
 (diumenge) diemenges 34; digmenge 41; diumenge 2-ApII, 3-ApII.
 divendres 31.
 (donar) donats 26.
 doncs 20.
 (dotzè) .xiie. 2-ApIII.
 (dret) dret 15-ApI; drets 34, 42.
 dretament 14.
- e 3, 5, 7, 13, 15, 16, 18, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 38, 46, 53, 54, 55, 1-ApI, 4-ApI, 7-ApI, 8-ApI, 9-ApI, 16-ApI, 18-ApI.
 (el) lo 23, 31, 35, 39, 41, 42, 50, 17-ApI, 1-ApII, 3-ApII, 2-ApIII; ·l 5; l' 17, 21, 24, 32, 33, 48, 55; ·ll 29; los 3, 36, 10-ApI.
 en 1, 9, 26, 33, 52, 1-ApI, 4-ApI, 6-ApI, 12-ApI, 15-ApI, 20-ApI, 2-ApII.
 ella 5-ApI.
 encara 11.
 (encarnació) incarnació 21.
 (encarnar) incarnat 11-ApI.
 enfora 58.
 enteyrament 36.
 entre 5.
 entrò 53, 7-ApI.
 (escriure) scrits 3; scrites 1, 57.
 (esdevenir) esdevenia 2-ApII.
 esguardar 3-ApI.
 (ésser) és 7, 15, 17, 24, 26, 35, 40, 42; són 1, 3, 5, 9, 32, 45, 49, 57; fon 11-ApI; serà 23.
- fer 36, 2-ApI; fa 16, 19; fan 10; farets 33; fet 42, 17-ApI, 1-ApIII; fayta 7.
 festa 1-ApIII; festes 19, 55.
- (guardar) gardats 38.
 (haver) avets 48.
 (haver-hi) hi ha 11; y ha 34; ha-i 16-ApI.
 hom 16, 19.
 (hora) hores 6, 9, 11.
 (igualment) egualment 18-ApI.
 idus 30.
- Jhesuchrist 11-ApI.
 jorn 2-ApIII; jorns 48.
- la 5, 7, 21, 38, 51; les 9, 25, 49, 55, 1-ApI, 2-ApI, 3-ApI, 12-ApI, 16-ApI, 20-ApI.
 (*lladoncs*) ladoncs 23.
 (*lleixar*) lexarets 44.
 (llest) lest 15.
 (lletanies) ledanies 49.
 (llong) lonchs 24.
 (lluna) luna 38, 51, 3-ApI, 16-ApI, 20-ApI.
 (llur) lurs 57.
- maig 49.
 manves 44.
 (març) mars 37.
 mas 17-ApI, 1-ApII.
 (Maties) Mathia 18.
 més 11.
 (mig) migs 22.
- nadal 33.
 nit 5; nuyt 13.
 no 16-ApI, 19-ApI.
 (nona) nonas 37.
 (nou¹) .viii. 43.
 nou² 54, 8-ApI; nova 38.
- (parar) paren 10-ApI.
 (part) parts 22.
 (partir) partits 21.
 (pasqua) pascha 30, 43, 46, 48, 1-ApI; Pascua 4-ApII.
 per 10, 13, 16, 22, 52, 57, 6-ApI, 13-ApI.
 (poder) podets 56.
 (prendre) pren 18.

- primer 35, 41.
 (pujar) puya 53; puja 7-ApI; puyan 51; pugant 5-ApI.
 punt 52, 6-ApI.
 pus 24.
 (*puis*) puy 39, 54, 8-ApI.
 qual 2-ApI.
 quan 12; quant 19, 4-ApI.
 (quaresma) coresa 27; corema 45.
 (quaranta) .XL. 48.
 quart 12.
 quatre 25; quatra 34; .III. 22, 32.
 que 9, 14, 15, 26, 34, 40, 41, 58, 4-ApI, 14-ApI, 19-ApI.
 qui 1-ApI.
 res 19-ApI.
 (sant) sent 18.
 saber 1-ApI; sabets 47.
 (se) -se 18.
 segon 27.
 següent 3-ApII.
 (sense) senes 22.
 (set) .VII. 45, 46.
 (setembre) setembra 29.
 (setmana) setmanes 2, 43, 45.
 si 17-ApI, 1-ApII.
 (sis) .VI. 11.
 (sobrar) sobra 14-ApI, 19-ApI.
 suma 7.
 (témpera) tempres 25, 32.
 temps 26, 2-ApI.
 (terç) ters 29.
 (tornar) torna 54, 8-ApI.
 (tot) tots 3; tuyt 47, 2-ApI; totes 57.
 totavia 6, 40.
 (tres-cents seixanta-cinc) .CCCLXV. 4.
 (traspasar) traspasar 19.
 (trobar) trobaràs 9-ApI.
 un 8-ApI; .I. 1, 9, 12, 17, 24, 54, 13-ApI; una 13.
 Verge 12-ApI.
 veritat 12-ApI.
 (veure) veyem 19-ApI.
 (vint-i-quatre) .XXIII. 6.
 (voler) vol 1-ApI.
 (vós / vosaltres) us 58.
 (vuit-mil set-cents seixanta) .VIII^m. DCCLX 8.

BIBLIOGRAFIA

- Anglade 1977 ANGLADE, Joseph, *Grammaire de l'ancien provençal ou ancienne langue d'oc*, Paris, Klincksieck 1977 [1921].
 Asperti 1985 ASPERTI, Stefano, *Flamenca e dintorni: considerazioni sui rapporti fra Occitania e Catalogna nel XIV secolo*, dins «Cultura Neolatina», XLV (1985), 59-103.
 Bauquier 1878 BAQUIER, Joseph, *Ramon Feraud et son Comput*, dins «Zeitschrift für romanische Philologie», II (1878), 76-77.
 BITECA BELTRAN, Vicenç / AVENOZA, Gemma / (†) CONCHEFF, Beatrice (dir.): *Bibliografia de Textos Catalans Antics*, dins «Philobiblon. Electronic Bibliographies of Medieval Catalan, Galician, Portuguese and Spanish Texts». Berkeley, The Bancroft Library, 1999 (CD-ROM). Darrera actualització (21 d'abril de 2003):
 Bohigas 1985 BOHIGAS, Pere, *Sobre manuscrits i biblioteques*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Curial Edicions Catalanes 1895, 150-152.

- Borobio 1978 BOROBIO, Dionisio, *La penitencia en la Iglesia hispánica del siglo IV al VII* (Nueva Biblioteca de Teología, 40), Bilbao, Editorial Española Desclée de Brouwer 1978.
- Brunel 1924 BRUNEL, Clovis, *Le Comput en vers provençaux attribué a Raimon Féraut*, dins «Annales du Midi», XXXVI (1924), 269-287.
- Cabanes 1994-1995 CABANES PECOURT, Mª Desamparados, *Un calendario para Valencia*, dins «Estudis Castellonencs», 6 (1994-1995), 243-248.
- Cappelli 1988 CAPPELLI, Adriano *Cronologia, cronografia e calendario perpetuo dal principio dell'era cristiana ai nostri giorni*. Milano: Ulrico Hoepli, 1988° [1^a ed.: 1906].
- Cifuentes 2001 CIFUENTES I COMAMALA, Lluís, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Barcelona / Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona / Universitat de les Illes Balears, 2001.
- Claramunt 1989 CLARAMUNT, Salvador, *Els estudis generals i la transmissió del saber*, dins *Pere el Cerimoniós i la seva època* («Anuario de Estudios Medievales», Annex 24), Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques – Institució Milà i Fontanals 1989, 151-160.
- Cordoliani 1950 CORDOLIANI, Alfred, *Los manuscritos de cómputo eclesiástico en las bibliotecas de Barcelona*, dins «Analecta Sacra Tarranconensia», XXIII (1950), 103-130.
- Cordoliani 1951 CORDOLIANI, Alfred, *Inventaire des manuscrits de comput ecclésiastique conservés dans les bibliothèques de Catalogne*, dins «Hispania Sacra», IV (1951), 359-384.
- Cordoliani 1952 CORDOLIANI, Alfred, *Inventaire des manuscrits de comput ecclésiastique conservés dans les bibliothèques de Catalogne {suite}*, dins «Hispania Sacra», V (1952), 121-164.
- Cordoliani 1960 CORDOLIANI, Alfred, *Contribution à la littérature du comput ecclésiastique au moyen âge*, dins «Studi medievali», I (1960), 107-137.
- Cremonesi 1967 CREMONESI, Carla *Nozioni di grammatica storica provenzale*, Varese-Milano, Istituto Editoriale Cisalpino, 1967³ [1^a ed.: 1948].
- DCVB ALCOVER, Antoni M^a / MOLL, Francesc de Borja, *Diccionari català-valencià-balear*. Vols I-X, Palma de Mallorca, Moll, 1993 [1930-1962].
- DECat COROMINES, Joan, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Vols I-IX, Barcelona Curial i La Caixa, 1980-1991.
- Domínguez Bordona 1931 DOMÍNGUEZ BORDONA, Jesús, *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid, Blass 1931.
- Faraudo 1950 FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Luis (1950): *Un lunario valenciano cuatrocentista*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXIII (1950), 9-48.
- Garcia / Rocafiguera 1993 GARCIA I SANZ, Arcadi / ROCAFIGUERA I GARCIA, Francesc de, *Cronografia tòpica del calendari julià* (Sapientia, 1), Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 1993.
- García Larragueta 1976 GARCÍA LARRAGUETA, Santos A., *Cronología (Edad Media)* (Cuadernos de Trabajos de Historia, 4). Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra.- Facultad de Filosofía y Letras, 1976.

- Gómez Pallarès 1999 GÓMEZ PALLARÈS, Joan, *Studia Chronologica. Estudios sobre manuscritos latinos de cómputo*. Madrid, Ediciones Clásicas, 1999.
- GRLMA JAUSS, Hans Robert / KÖHLER, Erich / GUMBRECHT, Hans-Ulrich / MÖLK, Ulrich (dir.), *Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters*. Heildelberg: Carl Winter; Universitätsverlag, 1968 - .
- Grapí / LA MARNIERRE / BITECA 2001 GRAPÍ, Orland / LA MARNIERRE, Edith de / BITECA (Vicenç BELTRAN, Gemma AVENOZA, Glòria SABATÉ, Lourdes SORIANO) (2001): *Al marge dels cançoners* (1): *Alguns textos poètics catalans inèdits o poc coneguts*. BOTTA, Patrizia / PARILLA, Carmen / PÉREZ PAS-CUAL, Ignacio (ed.): *Canzonieri iberici*. Noia: Toxosoutos, 195-241.
- Gutiérrez del Caño 1913 GUTIÉRREZ DEL CAÑO, Marcelino, *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*. Volumes I-III, Valencia, Maragat 1913.
- Haag / Van den Born / Ausejo 2000 HAAG, Herbert / VAN DEN BORN, A. / AUSEJO, Serafín de : *Diccionario de la Biblia*, Barcelona, Herder 2000¹⁰ [1963].
- Kniazzezh / Neugaard 1977 KNIAZZEH, Charlotte S. Maneikis / NEUGAARD, Edward J. (ed.), *Vides de sants roselloneses*. Prefaci de COROMINES, Joan. Volumes I-II. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.
- Mall 1873 MALL, Eduard, *Der Computus des Philipp von Thaun*. Strassbourg, 1873.
- Marquès 1978 MARQUÈS, Josep M., *Els calendaris de Girona*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», I (1978), 135-166.
- Massó Torrents 1906 MASSÓ TORRENTS, Jaume, *Manuscrits catalans de València (acabament)*, dins «*Revista de Bibliografia Catalana*». VI (1906), 145-269.
- Meyer 1866 MEYER, Paul, *Bribes de littérature anglo-normande*. dins «*Jahrbuch für romanische und englische (Sprache und) Literatur*», VII (1866), 37-57.
- Meyer 1883 MEYER, Paul, *Notice du ms. A 454 de la Bibliothèque de Rouen*, dins «*Bulletin de la Société des Anciens Textes Français*», III (1883), 76-111.
- Meyer 1884 MEYER, Paul, *Nouvelles catalanes inédites*, dins «*Romania*», XIII (1884), 264-284.
- Meyer 1886 MEYER, Paul, *Les manuscrits français de Cambridge*. II.- *Bibliothèque de l'Université*, dins «*Romania*», XV (1886), 236-357.
- Meyer 1887 MEYER, Paul, *Nota 1 a MOREL-FATIO, Alfred: Corrections au Livre de Courtoisie*, dins «*Romania*», XVI (1887), 106.
- Meyer 1888 MEYER, Paul, *Aportació a: Chronique*, dins «*Romania*», XVII (1888), 328-336 (p. 332).
- Meyer 1891 MEYER, Paul, *Nouvelles catalanes inédites (suite et fin)*, dins «*Romania*», XX (1891), 193-215 i 579-615.
- Meyer 1911 MEYER, Paul, *Fragment du Comput de Philippe de Thaon*, dins «*Romania*», XL (1911), 70-76.
- Millàs / Faraudo 1948 MILLÀS VALLICROSA, Josep Maria / FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís, *Textos astronòmics en un manuscrit català medieval*, dins «*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*», XXI (1948), 143-162.

- Millàs 1962 MILLÀS VALLICROSA, José María, *Las tablas astronómicas del rey Don Pedro el Ceremonioso*. Madrid - Barcelona, Asociación para la Historia de la Ciencia 1962.
- Olivar 1966 OLIVAR, Alexandre, *Cincogesma-Pentecosta, una precisió cronològica en la vida de Ramon Llull*, dins «Estudios Lulianos», X (1966), 103-105.
- Pagès 1913 PAGÈS, Amédée, *Poésies catalanes inédites du ms. 377 de Carpentras*, dins «Romania», XLII (1913), 174-203.
- Paredes 1999 PAREDES, Javier (dir.) / BARRIO, Maximiliano / RAMOS LISSÓN, Domingo / SUÁREZ, Luis (1999² [1998]): *Diccionario de los Papas y Concilios*. Pról. ROUCO VARELA, Antonio María, Barcelona, Ariel 1999.
- Parramon 1992 PARRAMON I BLASCO, Jordi, *Repertori mètric de la poesia catalana medieval*, Barcelona, Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- PDPF LEVY, Emil, *Petit Dictionnaire provençal-français*. Heilderberg: Carl Winter Universitätsverlag 1961³ [1^a ed. 1909].
- PL MIGNE, Jacques Paul *Patrologiae Cursus Completus. Series latina*. Paris, 1844-.
- Roca 1904 ROCA, Pedro, *Catálogo de los manuscritos que pertenecieron a D. Pascual de Gayangos, existentes hoy en la Biblioteca Nacional*. Madrid: Tip. de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, 1904.
- Romano 1981 ROMANO, David, *Pere el Cerimoniós i la cultura científica*. dins «L'Avenç», 41 (1981), 26-30.
- Samsó 1999 SAMSÓ, Julio, *Les ciències exactes i físico-naturals a l'Edat Mitjana*. GABRIEL, Pere (dir.): *Història de la cultura catalana. Volum I: L'esplendor medieval. Segles XI-XV*. Barcelona: Edicions 62, 1999, 231-246.
- Sánchez Mariana 1993 SÁNCHEZ MARIANA, Manuel (1993): *Bibliófilos españoles. Desde sus orígenes hasta los albores del siglo XX*. Madrid, Biblioteca Nacional-Ministerio de Cultura, Ollero & Ramos, 1999.
- Sargatal 1996 SARGATAL I PELLICER, Ramon, *Diccionari dels sants*, Barcelona, Edicions 62, (El Cangur 199) 1999.
- Schib 1972 SCHIB, Gret (ed.), Ramon Llull, *Doctrina Pueril* (Els Nostres Clàssics A, 104), Barcelona, Editorial Barcino 1972.
- Van Wijk 1936 VAN WIJK, E., *Le nombre d'or. Étude de chronologie technique suivie du texte de la Massa compoti d'Alexandre de Villegieu*, La Haye 1936.
- Vernet / Romano 1957-1958 VERNET, Joan / ROMANO, David (ed.), Bartolomeu de Tresbéns, *Tractat d'Astrologia*. Barcelona, Associació de Bibliòfils 1957-1958.
- Vernet 1981 VERNET, Joan (1981): *El segle XIII: Ramon Llull i Arnau de Vilanova*, dins «L'Avenç», 41 (1981), 31-36.
- Vindel 1934 VINDEL, Francisco, *Los bibliófilos y sus bibliotecas: desde una introducción de la imprenta en España hasta nuestros días*. Conferencia dada en la Unión Ibero-Americana el día 26 de octubre de 1934, Madrid, Góngora, 1934.